

NACRT USTROJA GIMNAZIJA I REALNIH ŠKOLA U AUSTRIJI

Beč: Ministarstvo bogoštovlja i nastave,
Tiskano u carsko-kraljevskoj Dvorskoj i državnoj tiskari, 1849.

I. Plan za gimnazije

Uvodne napomene

Raznolike okolnosti nisu dopustile ostvarivanje namjere da sa školskom godinom 1849.-1850. zaživi potpuna reforma gimnazija. Nužno je bilo za predstojeću školsku godinu zadovoljiti se privremenim naredbama s ciljem usavršavanja gimnazija povećanjem broja razreda s jedne strane te poboljšanja nastavnog plana s druge strane, koliko je to moguće bez dubljih promjena.¹

Namjera nije gimnazijama dati ustroj koji će ih izvana opasati poput metalne haljine i održati u nepromjenjivim oblicima, naprotiv, on mora prodirjeti u život tih institucija, s njima rasti i oblikovati se. Da bi se što više umanjio gubitak vremena nastao u tom procesu oblikovanja uslijed odugovlačenja koje je nastupilo, činilo se probitačnim neodložno objaviti plan ustroja koji je sastavljen uzimajući u obzir prosudbe i prijedloge pristigle sa svih gimnazija i viših obrazovnih ustanova. Glasovi iskusnih upozorit će na ona mjesta gdje su potrebne ili poželjne promjene – općenito ili u skladu sa specifičnim prilikama pojedinih krunovina,² dok će svi gimnazijski učitelji moći olakšati realizaciju

¹ Prijevod je napravljen prema tiskanom izvorniku koji sadrži priloge uz program za gimnazije te program za reformu realnih škola. Radi obima spomenutih zakonskih prijedloga ovdje je tiskan samo plan za preuređenje gimnazija. Izvornik se čuva u Zbirci propisa i službenih publikacija Hrvatskogaškolskog muzeja.

Nastojeći sačuvati što je moguće veću vjernost izvorniku, ali istodobno prevedeni tekst uskladiti sa suvremenim jezičnim standardom hrvatskog jezika, u nekim se slučajevima moralo pribjeći promjeni sintaktičke strukture, ali bez mijenjanja sadržajne strukture. Stoga je u prijevodu ponešto promijenjena interpunkcija, odnosno prilagođena je duhu hrvatskog jezika. To se osobito odnosi na slučajeve kad su vrlo dugačke rečenice, u izvorniku na njemačkom jeziku odvojene točka-zarezom, u prijevodu na hrvatski razlomljene na dvije ili tri rečenice. Pritom se pazilo na to da se promjenom interpunkcije ne promijeni značenje dotične rečenice. U uglatim su zagradama riječi kojih nema u izvorniku, ali su dodane radi preciznijeg razumijevanja prijevoda.

² Oktroiranim ustavom od 4. ožujka 1849. Austrijsko Carstvo podijeljeno je na krunovine, veće administrativno-teritorijalno-političke jedinice, koje se nisu uvijek poklapale s teritorijem povijesnih zemalja koje su sačinjavale državu kojom su vladali Habsburgovci. Na čelu upravne strukture krunovina nalazio se namjesnik (njem. Statthalter), a svojevrsni ustupak Hrvatskoj bio je da je u njoj na čelu uprave ostao ban.

planiranih mjera nastojeći ih unaprijed [i] pravovremeno dobro upoznati. One će im istodobno omogućiti da uvidom u cilj, koji se njima želi postići, ispravno i potpuno shvate značenje promjena nastavnog plana koje su naložene za školsku godinu 1850.

U Nacrtu iznesene mjere moći će se brzo realizirati na mnogim obrazovnim ustanovama, a za ostale će samo naznačiti cilj kojem će se trebati približiti postupno, možda tijekom duljeg niza godina.

„Nacrt osnovnih obilježja javne nastave u Austriji“ („Entwurf der Grundzüge des öffentlichen Unterrichtswesens in Oesterreich“), koji je ministarstvo objavilo u ljeto 1848., sadrži raščlambu gimnazija prema kojoj su one priključenjem oba filozofska obvezna tečaja produžene sa šest na osam godišnjih tečajeva i dijele se na nižu i višu gimnaziju s po četiri razreda ili godišnja tečaja.³ Ta podjela zadržana je i u ovom nacrtu.

Razlozi koji su potaknuli tu podjelu gotovo su općeprihvaćeni u pristiglim prosudbama; oni iznova dobivaju važnost i u vanjskim raspravama o reformi gimnazija i ondje dovode do sličnih rezultata. Filozofski obvezni tečajevi po svojoj su prirodi bili nastavak gimnazije [i] moraju se odvojiti od sveučilišta, čim ona podjeljivanjem slobode poučavanja i učenja ostvare svoja prava. Bojazan da bi njihovo sjedinjenje s gimnazijom moralo dovesti do pedagoški pogrešnog postupanja sa starijim učenicima, a prijelaz iz gimnazije na sveučilište u disciplinarnom pogledu učiniti opasnim skokom, bila bi utemeljena samo u slučaju da gimnazija onemogućuje različito disciplinsko postupanje u skladu s dobnim kategorijama učenika, umjesto da ga potiče. Podjela na nižu i višu gimnaziju vanjska je potpora toj različitosti postupanja. Međutim, povezivanje dosadašnjih filozofskih s takozvanim humanističkim razredima, koje samo po sebi opet ne isključuje različito pedagoško vođenje njihovih učenika, znatno može umanjiti opasnost koja bi, kad u ustroju škole ne bi postojali uvjeti koji omogućuju snažno pedagoško vođenje, prijetila moralnom i znanstvenom obrazovanju učenika u razdoblju buđenja težnje za samostalnošću. Podjela na nižu i višu gimnaziju razlikuje odgojne stupnjeve pravoga dječaka i mladića koji sazrijeva. Možda bi se dalo razlikovati više stupnjeva, osobito obrati li se pozornost na didaktičku primjenu nekog određenog nastavnog gradiva, ali dok god vrlo važni razlozi ne govore u prilog složenije forme, dotle će najjednostavnija i najprirodnija morati vrijediti i kao najprimjerenija.

Niža gimnazija treba istodobno dati razmjerno zatvorenu cjelinu obrazovanja koja će osposobiti učenike kako za prelazak na viši stupanj realki, tako i za ulazak u mnoga zanimanja praktičnog života. Da li ustanova, koja slijedi te ciljeve, općenito priznate kao važne, ugrožava ili ne ugrožava bit gimnazije i obrazovanje učenika određenih za višu gimnaziju i sveučilište, mora biti vidljivo iz njezina nastavnog plana. Ovaj plan, ako ga se ispravno slijedi, može, čini se, samo pridonijeti tom obrazovanju, jer nije moguće, a dosad se nije ni pokušavalo, bilo koji nastavni predmet predavati učenicima znanstveno-sustavnim redom neprekidno tijekom osam do devet godina bez ponavljanja i jačeg obrazloženja ranijih dijelova istoga [predmeta] u kasnijim razredima. Ako

³ „Godišnji tečaj“ sastojao se od dva semestra ili polugodišta i odgovara hrvatskom izrazu školska godina.

će sada niža gimnazija obrađivati nastavne predmete, ne isključivši ni jezike, na manje obuhvatni i popularniji način te – što je poželjno za oživljavanje nastave – koliko je moguće uz praktičnu primjenu, a viša će ih gimnazija proširivati i jače obrazlagati, tada je već i vanjskim ustrojem predviđeno ono što je prava pedagogija uvijek zahtijevala. Ne treba se bojati ni da bi takav ustroj prije vremena otupio zanimanje učenika za nastavu koju će dobiti u višoj gimnaziji. Stvarna ponavljanja gradiva naučenog u nižoj gimnaziji smiju se u višoj gimnaziji događati samo usput i na takav su način posvuda nužna; u ostalom je nastava više gimnazije ponavljanje samo u odnosu na naziv nastavnog predmeta, [a] sadržaj mora biti bitno nov. Doduše, potrebno je vrlo pažljivo izbjegavati pogrešno tumačenje učitelja koji samovoljnim presezanjem brišu razlike između obaju stupnjeva nastave.

Veoma je poželjno pronaći nekakav modalitet koji će omogućiti dječacima, koji napuštaju pučku školu da bi prešli u srednju školu, da za još nekoliko godina odgode teški izbor svog budućeg životnog zanimanja, a time i odluku hoće li stupiti u gimnaziju ili u realnu školu. Za to bi bilo potrebno da se budući učenici gimnazija i realnih škola nakon završene pučke škole još nekoliko godina mogu držati zajedno u istoj školi sa zadovoljavajućim uspjehom za njihovo obrazovanje. Predloženo je da se niža gimnazija, planirana ovim [zakonskim prijedlogom], uredi kao ta zajednička škola, inače bi toj svrsi trebala služiti prva tri razreda gimnazije. Ali takva škola mora ili prihvatiti ili isključiti klasične jezike. U posljednjem slučaju učitelji, koji zahvaljujući svom iskustvu s tim u svezi imaju pravo iznijeti sud, gotovo jednoglasno izjavljuju da je u kasnijim, još preostalim, godinama školovanja nemoguće ostvariti klasično obrazovanje. Stoga, ako se od tog obrazovanja ne želi i ne može odustati, moraju se u tu školu uvesti klasični jezici, ili barem latinski, a da se grčkome previše ne našteti, treba se broj razreda [u kojima se uči] ograničiti otprilike na tri. Iskustvo će pokazati je li to trenutno drukčije izvedivo, ali teško da bi itko smio tvrditi da je u bilo kojoj austrijskoj krunovini moguće sve dječake, koji traže obrazovanje koje seže izvan sfere pučke škole, obvezati na učenje latinskog jezika, makar samo i trogodišnje. Društveni odnosi i potrebe odlučno se protive takvom ustroju.

Prema tome, iako nije moguća zajednička škola za oba obrazovna smjera, ovaj bi Nacrt ipak trebao sadržavati sve što se može učiniti za cilj o kojemu je riječ, a to nije beznačajno. Eto, niža će gimnazija pripremati kako za više razrede realne škole, tako i za višu gimnaziju. Dakle, tko je uopće u stanju odabrati između viših učenih i tehničkih studija, taj si slobodu toga izbora može potpuno neokrnjenu sačuvati i za kasnije godine svojega učenja, ako nakon završene pučke škole stupi u nižu gimnaziju. Ali građanske ili niže realne škole, koje uz niže gimnazije postoje za određene praktične životne prilike, ali bez nastave klasičnih jezika, i jednako tako moraju omogućiti prijelaz u više tehničke škole, ne mogu pružiti isto u odnosu na više gimnazije. Međutim, preostaje još da se uz pomoć odredaba o primanju u gimnazije prijelaz u njih [više gimnazije] barem omoguću onim učenicima realnih škola, koji su iznimno, neuobičajenim naporima ili uz pomoć posebno utrošenog vremena, nadoknadili propušteno učenje klasičnih predmeta⁴, a to je i učinjeno.

⁴ U izvorniku stoji: „klassische Studien“.

Nastavni plan ovog Nacrta obuhvaća one predmete, koji proizlaze iz shvaćanja općeg obrazovanja i stoga se doista uče na svim gimnazijama koje su priznate kao dobro organizirane. Premda formalno znanje koje se stječe učenjem gramatike nije zanemareno, kao glavna svrha učenja starih jezika ipak je prihvaćeno čitanje klasičnih pisaca, neiscrpnog vrela istinski humanističkog obrazovanja. Gimnazija to čitanje treba ne samo omogućiti, nego u velikom obimu i dobrom izboru doista i provesti. Radi toga se grčkom jeziku morao dodijeliti veći broj sati no što je dosad bilo uobičajeno. Prava ekonomičnost u tom se slučaju sastoji u tome da se predmetu posveti toliko vremena koliko je potrebno da bi se ubrali plodovi uloženog truda ili da se potpuno odustane od njega. Uostalom, broj sati određen za oba klasična jezika manji je no što bi vjerojatno željeli mnogi kompetentni ocjenjivači ustroja gimnazija; iskustvo će pokazati je li nužno njegovo povećanje. Plan se temelji na učincima poboljšane nastavne metode; uzima u obzir negodovanje koje će izazvati tjedni broj nastavnih sati, koji je daleko iznad uobičajenog broja, te specifičnu zadaću austrijskih gimnazija da se u njima podučava većina u Carstvu rasprostranjenih i učenicima često neophodnih zemaljskih jezika.

U današnje vrijeme više ne treba opravdavati to da se materinji jezik učenika i književnost na tom jeziku posvuda uči temeljito i detaljno. Međutim, teško [je donijeti] odredbe o tome trebaju li učenici biti obvezni uz svoj materinji jezik učiti i druge u Carstvu rasprostranjene jezike. Ovaj Nacrt određuje: da je svaka gimnazija obvezna poučavati sve žive jezike krunovine u kojoj se nalazi te njemački jezik, ukoliko se on već ne nalazi među njima, ali i da je korištenje te nastave od strane učenika, uz jedinu iznimku učenja materinjeg jezika, potpuno prepušteno na volju učenika ili zapravo njihovim roditeljima. U pitanju koje dotiče najnježnije i najsnažnije osjećaje čovjeka čini se mudrim izbjeći svaku, čak i najdobronamjerniju prisilu, i očekivati da će istinske potrebe i interesi, tamo gdje postoje, tražiti i da budu zadovoljeni. Iako se prema tome čini da njemački jezik uživa iznimni položaj jer ga treba podučavati u svim gimnazijama, dok se, nasuprot tomu, ostali jezici uče samo u gimnazijama krunovine u kojoj se koriste – iako ni u jednom slučaju ne bi trebalo biti prisile u učenju jezika koji nije materinji, to ne predstavlja nejednakost prava nego potreba. Naime, potreba je opće naobrazbe da se učenicima, ako žele uložiti vrijeme i trud u učenje drugog živućeg jezika uz svoj materinji jezik, omogućiti da si preko toga jezika istodobno učine dostupnom i literaturu, koja se po mnogima odlikuje bogatstvom i odgojnom snagom i u estetskom i u znanstvenom pogledu. Osim toga, potreba je moćnoga carstva da su barem obrazovani iz svih njegovih dijelova sposobni međusobno se razumjeti. Ta se sposobnost najlakše stječe učenjem jezika koji je među obrazovanim klasama već najrašireniji, a obveza je vlade u interesu velike cjeline brinuti o tome da onima koji to žele omogućiti zadovoljenje jedne tako važne potrebe.

Najteži pedagoški zahtjev, koji se može, ali i mora postaviti nastavi, jest takvo zajedničko djelovanje svih njezinih dijelova uza svu raznolikost nastavnih predmeta da do zrelosti razvije plod koji je krajnji cilj svakog obrazovanja mladeži – obrazovani plemeniti karakter. To zajedničko djelovanje teže je [ostvariti] kod javne nastave s njezinim velikim razredima i mnogobrojnim učiteljima nego kod nastave u kući. Da

bi se to olakšalo, često se idealni fokus zamjenjuje fizičkim tako što se određenom nastavnom predmetu, za koji se drži da ima osobitu obrazovnu snagu, dodjeljuje odlučujuća prevaga nad svima ostalima količinom nastavnoga gradiva i posvećenih mu sati, a ostale se obrađuje gotovo samo usput i kao potporu tom predmetu. Predmetom na kojem bi trebalo počivati težište cjelokupne nastave u gimnazijama, kao što je poznato, smatrani su klasični jezici. Međutim, provođenje te ideje posvuda je postajalo sve težim što su više prostora i samostalne vrijednosti zahtijevale i znale zadobiti takozvane realije,⁵ pa je ona trenutno nemoguća. Matematiku i prirodne znanosti ne može se više ignorirati, niti ih snaga njihova života smije učiniti praznom sjenom bilo koje druge od njih bitno različite discipline. Ovaj nastavni plan u tom pogledu sužava svaki pogrešni nagovještaj - njegovo težište nije na klasičnoj književnosti, niti zajedno s njom na domovinskoj književnosti, premda je dvama predmetima dodijeljena otprilike polovica ukupnog nastavnog vremena, nego na uzajamnom prožimanju svih nastavnih predmeta. Danas je, čini se, zadaća slijediti to prožimanje u svim smjerovima i pritom uvijek pažljivo koristiti humanističke elemente, koji su obilno prisutni i u prirodnim znanostima. Premda su se time povećale poteškoće, nema druge utjehe do one koja leži u misli da one nisu stvorene proizvoljno, nego su ih nametnule dobro utemeljene potrebe vremena te da nisu nepremostive.

Uključenje novih nastavnih predmeta i pojačavanje nekih već prije uključenih učinili su nužnim povećanje uobičajenog tjednog broja sati. To se doima neprijeponim, jer učenici četvrtih razreda normalne škole već odavno bez štetnih posljedica imaju čak 30 školskih sati tjedno [i] jer škola ubuduće treba učiniti nepotrebnima ponavljanje kod kuće i takozvane dodatne sate,⁶ a količinu i stupanj težine domaćih zadaća treba odmjeriti prema vremenu koje za njih preostane. Širenje gimnastike pobrinut će se za odgovarajuću njegu tjelesnih snaga.

Praznici koji neprekidno traju dva mjeseca nisu primjereni razvojnog stupnju gimnazijskih učenika. Njima još nedostaju snaga volje i sposobnost da se sami tijekom tako dugog vremena svrhovito zaposle, a ni drugi ih ne mogu svrhovito zaposliti, osim da im se dodijeli učitelj i da se tako djelomice uspostavi škola u manje savršenom obliku. Propuštanje onog što je trebalo naučiti, zaboravljanje naučenog, prekidanje toliko važne redovitosti rada [i] poriv za besposličarenjem previše su veliki i opasni za ciljeve nastave i odgoja, dok istodobno niti jedna bilo fizička, bilo duhovna potreba učenika ne govori u prilog tako dugih praznika. Stoga Nacrt ograničava jesenske praznike na četiri tjedna, a preostala četiri tjedna dijeli na druge dijelove školske godine.

Plodovi koje donosi neki nastavni plan ovise o raznovrsnim okolnostima, a najviše o sposobnosti učitelja koji ga trebaju realizirati. Uvođenje sustava stručnih učitelja s modifikacijama koje zahtijeva jedinstvo pedagoškog djelovanja na učenike pojačat će volju i snagu učitelja za njihov težak, ali koristan posao, a svrhovite nastavne metode, o kojima su potrebne upute sadržane u prilogima Nacrta, zajamčit će uspjeh njihovih nastojanja.

⁵ Tim su nazivom obuhvaćeni prirodni predmeti, povijest, zemljopis, statistika itd., a iz ovog nastavnog plana vidljivo je da se taj naziv odnosi i na žive jezike.

⁶ U izvorniku stoji „Nachstunden“, a izraz se vjerojatno odnosi na dodatne satove ponavljanja nakon redovne nastave.

Što je teže odgojno djelovati u javnim školama, to se savjesnije mora iskoristiti svaka mogućnost takva djelovanja, a što je veća politička sloboda, koja mladoga čovjeka očekuje ulaskom u život, tim više je nužno da on, dok god je malodoban, nauči vladati samim sobom i poštivati zakone, kako unutarnje, tako i vanjske. Zajednička težnja svih nastavnih predmeta u skladu s idejama vjere i morala kao svojim zajedničkim fokusom te dobra disciplina dva su sredstva koja školama općenito stoje na raspolaganju u tu svrhu. Ovaj Nacrt pridaje osobitu važnost odgojnoj djelatnosti škole i dok zajedničko djelovanje nastavnih predmeta prema pravome cilju najčešće mora prepustiti razboritosti i taktu učitelja, on određuje ustroj koji nipošto nema za cilj samo očuvanje vanjskoga reda, nego treba omogućiti sa svih strana usklađeno i snažno djelovanje na temperament i karakter učenika.

Da bi se smanjila opasnost koja jasno prepoznatljivo leži u istodobnom disciplinarnom djelovanju više stručnih učitelja, pedagoško vođenje svakog razreda povjerit će se posebnom razrednom predstojniku, koji za učitelje i učenike nekog razreda u disciplinarnom, a djelomice i u didaktičkom pogledu čini ujedinjavajuće i upravljajuće središte, dok se zajednička točka cijele gimnazije nalazi u ravnatelju opremljenom potrebnim utjecajem. Sastanci nastavničkog kolektiva, koji se trebaju češće održavati, trebaju sačuvati živom svijest pojedinih učitelja o njihovim pedagoškim zadacima i olakšati njihovo rješavanje.

Budući da kućni utjecaji u pravilu odlučujuće utječu na oblikovanje karaktera učenika, škola treba stupiti u kontakt s roditeljima ili s osobama koje su oni odredili, pod čijim se nadzorom nalazi kućni život učenika. Pritom škola očinski ugled ne treba zamijeniti svojim, ovladati njime ili ga čak samo voditi, ali ga svakako treba podupirati tako da ima pravo donositi mjere koje se tiču učenikova odnosa prema školi, koje ne pripadaju njemu, nego samo roditeljima ili njihovim zastupnicima. Ona ih treba informirati o svakom važnijem događaju u školi koji se tiče učenika i o svakom zapažanju, koje je vrijedno znati roditeljima u interesu odgoja njihove djece, izraziti svoje želje, saslušati oprečne želje uz puno poštovanje svog vlastitog autoriteta i na taj način niti iznuditi, niti isprostiti, nego omogućiti povoljno zajedničko djelovanje.

Treći važni utjecaj na učenika dolazi od društvenih prilika koje se djelomice nalaze pod upravom općine. Odbor sastavljen od predstavnika općine treba organizirati zajedničko djelovanje škole i općine sa svrhom odgoja. Takvo skladno djelovanje svih snaga, koje sudjeluju u obrazovanju mladih, dat će propisima moralnosti u očima učenika nepovredivi ugled, stvoriti u njima ideju postojanog društvenog reda koji ulijeva strahopoštovanje i istodobno omogućiti da im se u interesu njihova duševnog oporavka i snažnog razvitka karaktera dopusti kretanje tim slobodnije, što su čvršće i sigurnije granice koje ne smiju prekoračiti radi svojeg moralnog odgoja i dobrobiti društva.

Neposredno vođenje gimnazije Nacrt stavlja u ruke ravnatelja, jer se ustanova, u kojoj mnogobrojne i različite snage na različite načine trebaju sigurno zajednički djelovati prema jedinstvenom uspjehu, ne može odreći jedinstva i stalnosti u vođenju. Upravo u tome jest bitna razlika između sveučilišta i gimnazije jer ondje svaki učitelj mora brinuti samo za širenje svoje znanosti, a ovdje svi učitelji zajedno moraju brinuti za skladno duhovno oblikovanje učenika. Želja da se svakom učitelju osigura

nesmanjeni utjecaj njegova znanja i umijeća na ustanovu na kojoj radi te da se sačuva neokrnjena duševna smionost koju zahtijeva njegov rad, mogla bi dovesti do ideje da se samom nastavničkom kolektivu povjeri neposredno upravljanje, kad to ne bi bilo u suprotnosti s prirodom te obrazovne ustanove i da iskustvo nije dokazalo nužnost jedinstvenog snažnog vodstva na takav način da se u to nikada uopće nije sumnjalo u širim krugovima te da se velika učiteljska skupština još nedavno za to nije odlučno izjasnila. Međutim, da bi se svakome učitelju zajamčilo njegovo pravo i utjecaj primjeren njegovim snagama, dovoljno je da se ravnatelja, ovisno o važnosti ili drugoj prirodi problema koji zahtijevaju neku odluku, ili veže uz suglasnost nastavničkog kolektiva ili da ga se barem obveže da ga posluša te da istodobno učitelji na sjednicama, koje se redovito održavaju, imaju prigodu svoja shvaćanja i želje ili također žalbe unijeti u zapisnik, koji u najkraćem vremenu dolazi pred oči nadređenih tijela.

Za rezultate gimnazije ponajprije je odgovoran ravnatelj, a preko njega cijeli nastavnički kolektiv; dakle ustanova mora imati pravo prema van sačuvati određenu samostalnost. Radi toga ona svakog učenika koji se prijavi za upis treba moći podvrgnuti ispitu. U odnosu na podjelu nastavnih predmeta između učitelja, razvrstavanje nastavnoga gradiva, izbor udžbenika, očuvanje discipline i. t. d. ona treba imati onaj stupanj slobodnoga kretanja, bez kojega ne bi bila u stanju snositi odgovornost za uspjeh nastave.

Redovito zaprimljeni zapisnici učiteljskih sjednica, godišnja izvješća [i] vizitacije od strane članova zemaljskih školskih vlasti ove posljednje će potanko informirati o stanju svake gimnazije, a najviše će se to događati preko maturalnih ispita. Ti ispiti ne trebaju samo zadržati nezrele učenike podalje od sveučilišta, nego istodobno pružiti školi redovitu prigodu da se pred vlastima potvrdi u pogledu ostvarenja zadaće koja joj je povjerena. Prva svrha određuje sadržaj i oblik ispita, a druga da se [ispit], premda ga održava škola, ipak održava pod neposrednim utjecajem nadređenih organa.

Država sa slobodnim političkim institucijama⁷ ne može željeti zabraniti svojim građanima da svojim sinovima iz gimnazijskih predmeta pruže nastavu u kući, neovisno o školama. Ulazak takvih učenika u više razrede gimnazije jamačno im se ne može uskratiti, ako pokazuju potrebno predznanje. Teško je, međutim, pitanje, može li se njima također dopustiti da se neposredno upišu na sveučilište i to kao redoviti slušači fakultetskih studija. Doduše, njihova obveza da svoju zrelost dokažu na ispitu zrelosti jednako kao učenici gimnazija izvan svake je sumnje, ali zabrinjavajuće je toliko vjerovati samo jednom ispitu, budući da se radi baš o zrelosti duha, a ne samo o posjedovanju određene količine znanja. Put kojim je učenik došao do svog obrazovanja u

⁷ Zakonski prijedlog o ustroju gimnazija i realki u Austrijskome Carstvu nastao je u prvoj polovici 1849. godine, nakon što je u jeku revolucionarnih previranja u proljeće 1848. godine u većini europskih zemalja, pa i u Austrijskome Carstvu, ukinuto staleško društvo i cenzura te uvedeni ustavi i parlamentarni sustav te građanska prava i slobode (sloboda izražavanja misli i tiska, sloboda učenja i poučavanja, sloboda privrjeđivanja, jednakost pred zakonom i u plaćanju poreza, ravnopravnost vjera, naroda i jezika itd.). Na taj su način ostvareni temeljni zahtjevi liberalizma, ideologije koja je težila za ostvarenjem slobode pojedinca u slobodnim, odnosno ustavno-parlamentarnim državama. Suvremenici su spomenute političke i društvene sastavnice često nazivali slobodnim političkim institucijama ili zapadnim političkim institucijama.

pravilu pruža veće jamstvo njegove solidnosti, nego što to može učiniti jedan ispit. Česta nastojanja roditelja da njihovi sinovi studij završe što je moguće mlađi, kod nastave u kući osobito jače talentirane glave izlaže opasnosti prevelikog ubrzanja obrazovanja, takoreći kao u stakleniku, a jedan ispit nema baš laka sredstva na raspolaganju da bi sa sigurnošću mogao utvrditi nedostatke toga. Radi toga Nacrt zahtijeva da takvi učenici moraju imati navršenih 18 godina kad se prijavljuju za maturalni ispit, dok to ograničenje za njih ne treba vrijediti, ako barem zadnji razred gimnazije pohađaju u javnoj obrazovnoj ustanovi i time pruže mogućnost pouzdanije ocjene svoga obrazovnog stanja.

Osnovna načela, koja bi trebala regulirati unutarnji ustroj gimnazija, razvijena su nastojanjem mnogih i znamenitih umova i putem bogatog iskustva te u cjelini pobuđuju poštovanje stabilnošću i jasnoćom. Istim se ne mogu pohvaliti ona druga [osnovna načela] koja se odnose na vanjske prilike gimnazija. Međutim, danas nitko više ne sumnja da praktični odgovori na pitanja o odnosu škola prema pojedinim privatnim osobama, korporacijama, državi značajno utječu na dobrobit država i njihovih građana, i mora se smatrati srećom da je tijekom događaja ta pitanja, koliko god teško moglo biti njihovo rješavanje, konačno istaknuo kao [ona koja] više nisu osporiva. Ono što je u ovom Nacrtu predloženo o navedenim odnosima, mora se za sada smatrati predmetom potpuno otvorenog pitanja. Međutim, ako se prava sloboda ne sastoji u tome da netko sam može regulirati vlastite prilike, ako to želi, nego u tome da ih doista sam rješava unutar manevarskog prostora uzimajući u obzir interese cjeline, tada bi ubuduće u duhu takve slobode vjerojatno i vladajući i oni kojima se vlada mogli smatrati korisnim da se ovi [posljednji] više angažiraju na neposrednom rješavanju pitanja vezanih za nastavu nego što se dosada događalo u najvećem dijelu Austrijske Monarhije, a da vlada, nasuprot tomu, vrši čvršći utjecaj, potreban da bi se spriječilo da javna nastava propada zbog nedostatka brige ili da potkopava građansko društvo, umjesto da ga osnažuje i oplemenjuje.

Prvi odjeljak

Opće odredbe

Svrha gimnazija

§ 1.

Svrha gimnazija je:

1. osigurati više opće znanje uz znatnu uporabu starih klasičnih jezika i literature na tim jezicima i
2. tim putem istodobno pripremiti za sveučilišni studij.

Utemeljenje gimnazija

§ 2.

Niti jedna ustanova za poučavanje ne smije nositi naziv gimnazija, ako njezin ustroj u svim bitnim točkama ne odgovara onome koji je propisan ovim zakonom.

§ 3.

1. Svatko ima pravo utemeljiti gimnaziju.
2. Za otvaranje iste potrebno je odobrenje Ministarstva nastave. Ono zahtijeva dokaz da su egzistencijalna sredstva obrazovne ustanove pokrivena za niz godina, barem s visokim stupnjem vjerojatnosti, i da je ustroj ustanove u skladu s ovim zakonom.
3. Ministarstvo u svako doba može ponovno dati zatvoriti takvu gimnaziju radi nedostatka zakonom zatraženih obilježja.

Više i niže gimnazije

§ 4.

Potpuna gimnazija sastoji se od osam razreda, od kojih svaki čini jedan godišnji tečaj. Ona se dijeli na nižu i višu gimnaziju, svaku s po četiri razreda.

§ 5.

Niža gimnazija priprema za višu gimnaziju. Međutim, tako što svaki od svojih nastavnih predmeta dovodi do relativnoga kraja, a neke od njih obrađuje na pretežito popularni način i u praktičnom smjeru, ona mora pružiti zatvorenu cjelinu općega znanja, koje je poželjno i dostatno za veći broj životnih prilika te istodobno može služiti kao priprema za više realne škole i dalje za tehničke institute.

Viša gimnazija tu nastavu nastavlja na više znanstveni način i posebna je pripremna škola za sveučilište.

§ 6.

Potpuna gimnazija izvana gledano čini jedinstvenu cjelinu. Oba njezina dijela nalaze se pod zajedničkom upravom i svaki učitelj istodobno može raditi i na višoj i na nižoj gimnaziji.

§ 7.

Ondje gdje nije moguće utemeljenje potpune gimnazije radi nedostatka sredstva, ili gdje viša gimnazija nije potrebna, jer većina učenika u skladu s prilikama u mjestu ili zemlji iz niže gimnazije neposredno prelazi u poslovna zanimanja, ondje može postojati niža gimnazija i bez više gimnazije. Takva [gimnazija] može biti povezana i s građanskom školom ili nižom realkom. Nasuprot tomu, viša gimnazija nikada ne treba postojati odijeljena od niže gimnazije, jer ne samo da učenici posvuda moraju nižu pohađati prije više, nego je i ispravno provođenje nastavnog i odgojnog plana predviđenog za [ostvarenje] svrhe cijele nastavne ustanove moguće samo ako su sjedinjena oba dijela gimnazije.

Javne i privatne gimnazije

§ 8.

1. Gimnazije su ili javne ili privatne gimnazije.
2. Javne gimnazije izdaju svjedodžbe priznate od državnih vlasti. Imaju pravo provoditi maturalne ispite, a Zemaljsko školsko vijeće može im slati kandidate za polaganje ispita nakon jednogodišnjeg probnog roka. Ministarstvo nastave određuje koje su gimnazije javne, uzimajući u obzir jamstvo koje potvrđuje osposobljenost ustanove za budući rad.
3. Sve gimnazije, koje nisu javne, privatne su gimnazije. Učenici istih moraju se podvrgnuti ispitima na javnoj gimnaziji da bi stekli u državi važeće svjedodžbe, ponajprije maturalne svjedodžbe.

§ 9.

1. Gimnazije, koje se isključivo ili najvećim dijelom uzdržavaju iz javnih fondova države, državne su gimnazije.
2. Gimnazije koje nisu državne gimnazije, uz potporu države ili bez nje uzdržavaju korporacije, društva ili pojedinci kojima pripadaju. Uzdržavatelji takvih ustanova imaju pravo zahtijevati školarinu i upotrijebiti je za uzdržavanje obrazovne ustanove. (§ 57., 2.)

§ 10.

Uz državne gimnazije mogu, kao i ranije, postojati i biskupske gimnazije, zatim gimnazije duhovničkih korporacija, svjetovnih općina, drugih društava, ali i pojedinih osoba, ili se mogu osnivati nove.

§ 11.

1. Upravljanje državnim gimnazijama potpuno i u svakom pogledu nalazi se u rukama državnih vlasti.
2. Pri upravljanju gimnazijama koje nisu državne njihovi vlasnici biskupi, korporacije, društva ili pojedinci imaju pravo na utjecaj koji vrše namještanjem i otpuštanjem učitelja uz ograničenja navedena u § 103. i općenito uz poštivanje temeljnog načela postavljenog u § 2.

§ 12.

1. U javne gimnazije od dosad postojećih pripadaju:
 - a) sve državne gimnazije;
 - b) one biskupske gimnazije i gimnazije duhovničkih i svjetovnih korporacija ili pojedinih osoba, čije su se svjedodžbe dosad smatrale zakonski važećima za prijem u gimnazije i sveučilišta c. k. nasljednih zemalja, ukoliko su te gimnazije bile provele ustroj naređen sadašnjim zakonom.
2. Ministarstvo ima pravo javnoj gimnaziji, koja nije državna gimnazija, oduzeti obilježje javnosti, ako se čini da je to nužno radi dobrobiti mladeži koja joj je povjerena.

§ 13.

Javna gimnazija koja nije državna gimnazija ima pravo na potporu od strane države samo ako je dokazana nužnost njezina neokrnjenog daljnjeg postojanja i ako školarina, jednako visoka kao školarina utvrđena za državne gimnazije, zajedno s njezinim ostalim sredstvima nije dovoljna za pokrivanje troškova.

§ 14.

1. Ako godišnja potpora, koju država daje takvoj gimnaziji, dosegne [visinu] plaće jednog ili više njezinih učitelja, tada će država i namještati učitelje koje plaća, a njih potom, neovisno o njihovoj drugoj podređenosti neposrednoj upravi gimnazije, treba smatrati jednakima učiteljima u državnoj gimnaziji.
2. Država će u takvim slučajevima, ako to smatra korisnim, napose iskoristiti pravo namještanja ravnatelja.
3. Pravo namještanja učitelja koje (su)financira dobiva i korporacija ili pojedinac, ako već postojećoj gimnaziji, kojoj je potrebna potpora, dodjeljuje potporu u iznosu jednakom plaći jednog ili više učitelja.

§ 15.

1. Ako godišnja potpora države dosegne ili premaši polovicu onog troška, koji je uz odbitak novca koji dolazi od školarina potreban za uzdržavanje gimnazije, tada država tu gimnaziju može proglasiti državnom gimnazijom i tretirati je kao takvu, tj. iskoristiti pravo da ubuduće sama namješta sve učitelje te da preuzme isključivo upravljanje ustanovom.
2. U takvom slučaju o procjeni vlade ovisi hoće li ubuduće sama plaćati učitelje, koje su do trenutka prelaska gimnazije u ruke države namjestili i plaćali korporacija, društvo ili pojedinac kojima je gimnazija ranije pripadala, u kojem slučaju učitelji potpuno stupaju u položaj učitelja državne gimnazije. Međutim, ti učitelji mogu i dalje ostati u nepromijenjenom položaju u odnosu na korporacije ili pojedince koji su ih namjestili te od njih dalje dobivati svoja osnovna sredstva za život.

§ 16.

Ako korporacija, društvo ili pojedinac, čija je gimnazija prešla u ruke države, unatoč tomu i dalje plaća jednog ili više učitelja, tada ima pravo u slučaju oslobađanja jednog od tih učiteljskih mjesta, iznijeti prijedlog za njegovo ponovno popunjavanje. Država bez važnih razloga neće odstupiti od tog prijedloga.

Drugi odjeljak

Nastavni plan

Nastavni jezik

§ 17.

1. Svaki zemaljski jezik može biti nastavni jezik gimnazija.
2. Izbor nastavnog jezika treba se posvuda ravnati prema potrebama stanovništva koje je najviše zastupljeno u ustanovi. Pritom se osobito treba pobrinuti za to da se ondje, gdje je stanovništvo miješano, u skladu s mogućnostima vodi računa o potrebama svih dijelova [stanovništva]. Radi ostvarenja tog cilja dopušteno je da na jednoj gimnaziji postoje i dva nastavna jezika, koji se upotrebljavaju za različita školska odjeljenja ili za različite nastavne predmete.
3. Ako na gimnaziji, koja se uzdržava iz javnih ili zakladom trajno darovanih sredstava, nastane spor oko izbora nastavnog jezika, o njemu se treba raspravljati prema odredbama § 4. Temeljnih prava, zajamčenih ustavnom poveljom od 4. ožujka o. g., kod zakonitog predstavništva okruga u kojem se nalazi gimnazija, a dok se na taj način ne donese odluka, privremeno će odlučiti školska oblast.
4. Nastavni jezik drugih gimnazija trebaju odrediti oni kojima pripada pravo raspolagati sredstvima za uzdržavanje gimnazije i uskratiti ih ustanovi.

Nastavni predmeti

§ 18.

Nastavni predmeti gimnazije su:

1. vjeronauk
2. jezici, i to:
 - a) latinski,
 - b) grčki,
 - c) materinji jezik,
 - d) zemaljski jezici koji se uz materinji jezik koriste u krunovini u kojoj je gimnazija,
 - e) njemački jezik, ukoliko već nije naveden među gornjim [jezicima],
 - f) drugi živi jezici (jezici Carstva⁸, francuski, engleski itd.).
3. geografija i povijest,
4. matematika,
5. povijest prirode,
6. fizika,

⁸ Misli se na Austrijsko Carstvo.

7. filozofska propedeutika,
8. kaligrafija,
9. crtanje,
10. pjevanje,
11. gimnastika.

Pod brojem 2. f) sadržani živi jezici, zatim crtanje, pjevanje i gimnastika trebaju se uvesti u pojedine gimnazije u skladu s potrebama i mogućnostima.

Obvezni i slobodni predmeti

§ 19.

Nastavni predmeti gimnazije, navedeni u § 18. pod brojevima 1., 2. a – c, zatim 3. – 7., obvezni su predmeti za sve redovite učenike (§ 65.)

Zemaljsko školsko vijeće može u trećem i četvrtom razredu gimnazije osloboditi učenja grčkog jezika samo one učenike niže gimnazije koji ne prelaze u višu gimnaziju i to na poseban zahtjev o kojem se treba izjasniti učiteljsko vijeće, uzimajući u obzir disciplinu u školi.

§ 20.

1. Nastavni predmeti navedeni u § 18. pod brojem 2., d i e moraju se, doduše, podučavati u svakoj gimnaziji da bi se učenicima ponudila prigoda da nauče različite zemaljske jezike, ali korištenje te prigode potpuno je prepušteno na volju [roditelja ili skrbnika].
2. Ne učenici, nego njihovi roditelji i skrbnici trebaju pri ulasku [učenika] u gimnaziju odrediti trebaju li njihovi sinovi ili štićenici učiti jedan od naznačenih jezika i koji. Tako naznačeni jezik tada za učenika u svakom pogledu ulazi u krug obveznih nastavnih predmeta.

§ 21.

1. Predmeti navedeni u § 18. pod brojevima 2., f i 8.-11. pripadaju u slobodne predmete, jer nije moguće da se već sada odredi njihovo podučavanje u svim gimnazijama, a za njima nipošto posvuda ne postoji jednaka potreba, ubuduće, ako se postupno utvrdi da je to izvedivo i svrsishodno, nakon [dobivene] suglasnosti nastavničkog kolektiva, mogu od strane zemaljskog školskog vijeća biti proglašeni obveznim predmetima u jednoj ili više gimnazija u krunovini i za jedan ili više njezinih razreda.
2. Svakome učeniku, dok se nalazi u nižoj gimnaziji, u svako doba učiteljski kolektiv može zapovjediti da određeno vrijeme sudjeluje u nastavi krasopisa.

Obradivanje pojedinih predmeta

(Vidi Prilog br. 1.)

Vjeronauk

§ 22.

Vjeronauk se podučava u svih osam razreda po dva sata tjedno. Propisi, prema kojima će se on urediti sukladno potrebama gimnazija i različitih vjeroispovijedi, bit će objavljeni naknadno.

Latinski jezik

Niža gimnazija

§ 23.

Cilj cjeline: znanje gramatike latinskog jezika, vještina i vježbanje prevođenja nekog laganog latinskog pisca.

§ 24.

I. razred, 8 sati tjedno.

Gramatika: pravilna morfologija, tj. pet pravilnih deklinacija, pravila za rod, pridjevi, najvažnije imenice, glavni i redni brojevi, četiri pravilne konjugacije, neki važni prijedlozi i veznici. – Pri učenju oblika od početka se odmah treba pridržavati pravilnog govorenja, kako u pogledu naglasaka u riječima, tako i u pogledu kvantitete slogova.

Nastava gramatike i lektira nisu odvojene, nego za obje služi isti materijal za podučavanje i učenje. Naučeni oblici odmah se trebaju uvježbavati uz pomoć prevođenja iz u tu svrhu sastavljene latinske čitanke. Fond riječi koji sadrže tekstovi za čitanje ponovno treba upotrebljavati za usmene i pismene prijevode na latinski jezik. Da bi se to omogućilo prigodom učenja morfologije imenica učit će se i uvježbavati značenje i konstrukcija nekih osobito čestih prijedloga. Pri učenju morfologije glagola na isti način učit će se upotreba infinitiva prema nekim osobito važnim glagolima i pridjevskim predikatnim izričajima, te uporaba konjunktiva s nekim veznicima koji označavaju razlog, namjeru, posljedicu i uvjet.

Tjedno treba pola sata jedne lekcije uporabiti za sastavak koji će učitelj kod kuće ispraviti.

Domaće zadaće učenika: zapamtiti paradigme obrađene u lekciji i riječi koje se pojavljuju u čitanci; u drugoj polovici školske godine katkad napisati prijevode koji se pojavljuju u lekciji na latinski i s latinskoga.

Za prijelaz u viši razred na kraju godine neće se ispitivati samo znanje [gramatičkih] oblika, nego i sigurnost i lakoća njihove primjene pri prevođenju iz jednoga jezika na drugi te kod samostalnog oblikovanja i preoblikovanja rečenica.

II. razred, 6 sati tjedno.

Gramatika: dopuna morfologije pravilnih oblika dodavanjem dijelova [gradiva] o imenicama i brojevima te priložima, koji su u prvom razredu još bili izostavljeni. Nepravilnosti deklinacije, roda i konjugacije.

Povezivanje učenja gramatike s čitanjem čitanke u ovom razredu ostaje isto kao i u prvom. Sintaktički oblici, usvojeni u prvom razredu, proširuju se; uz to dolaze i akuzativ s infinitivom te ablativ apsolutni.

Tjedno se, kao i u prvom razredu, pola sata koristi za sastavak.

Domaće zadaće učenika: memoriranje paradigmi, pravila, riječi kao u prvom razredu; uz to svaka dva tjedna *pensum*,⁹ a u posljednjem dijelu školske godine priprema za ulomke na latinskom jeziku iz čitanke, koje će trebati pročitati.

Ispit za promicanje i napredovanje u sljedeći viši razred određuje se iz zadataka za taj razred, kao na kraju prethodnoga.

III. razred, 5 sati tjedno.

Gramatika, 2 sata. Učenje uporabe padeža polazeći od odgovarajuće školske gramatike.

Svakih četrnaest dana ili tri tjedna [pisanje] sastavka tijekom cijelog sata.

Lektira, 3 sata. Kornelije Nepot, u početku čitati polagano, zatim brže, primjerenom napretku učenika, tako da se najveći dio piščevih tekstova pročita u razredu.

Domaće zadaće učenika: u prvom polugodištu svaki tjedan, u drugom polugodištu svaka dva tjedna *pensum*. Osim toga ponavljanje obrađenih gramatičkih pravila, uz oblikovanje za to potrebnih primjera. Priprema za Kornelija, tako da učenici, uz iznimku teških mjesta, mogu prevesti zadani odlomak.

Na ispitu za napredovanje u viši razred tražit će se, pismeno: sastavak, koji će se pisati u razredu i koji će odgovarati gramatičkoj zadaći, bez uporabe gramatike i rječnika, u cjelini bez velikih pogrešaka; usmeno: lakoća u prevođenju dijelova Kornelija, koji su se prevodili na satu, vještina snalaženja u tekstu koji ranije još nije preveden uz navođenje rijetko [korištenih] riječi.

IV. razred, 6 sati tjedno.

Gramatika, 3 ili 2 sata. Učenje uporabe vremena i načina.

Lektira, 3 ili 4 sata. Cezarov *Galski rat*; treba pročitati najveći dio spisa. Pred kraj godine dva sata namijenjena lektiri treba upotrijebiti za to da se učenici prvi put upoznaju s latinskim stihovima, i to s heksametrima i distisima. Gradivo za to čitanje treba ili preuzeti iz Ovidija koji će se koristiti u sljedećem razredu, ili za to treba koristiti kratku hrestomatiju. Prije te poetske lektire mora se na satovima učenja gramatike spomenuti pregled prozodijskih pravila, koja se povremeno spominju pri učenju morfologije kao i elemente metrike.

Domaće zadaće i ispit za promicanje [u viši razred] utvrđeni su na isti način kao u drugome polugodištu trećeg razreda.

⁹ Latinska riječ *pensum* (u izvorniku *Pensum*) na njemačkom jeziku upotrebljava se u značenju zadaće, zadatka, gradiva koje se treba obraditi u određenom vremenu, odnosno rada koji se treba obaviti u određenom vremenu. Ovdje se vjerojatno misli na pismenu zadaću na određenu temu.

Viša gimnazija

§ 25.

Cilj cjeline: Znanje o rimskoj književnosti u njezinim najznačajnijim pojavama i preko nje o rimskom državnom životu. Usvajanje smisla za stilske oblike latinskog jezika, a time posredno za ljepotu govora općenito.

§ 26.

I. razred, 6 sati tjedno.

Lektira, u cjelini 5 sati [tjedno]. Livije: nužno se moraju pročitati prva knjiga, važni dijelovi iz borbi patricija i plebejaca, borba Rima protiv Hanibala.

Ovidijeve *Metamorfoze*, izbor najljepših priča.

Nastava iz gramatike i stilistike, jedan sat tjedno.

Svrha nastave je sačuvati sigurnost u uporabi gramatike i pobuditi smisao za osobitosti latinskog izričaja u pogledu riječi i tvorbe rečenica. Taj se cilj uglavnom ostvaruje vježbama prevođenja na latinski, za što se biraju sve teži zadaci i postupno (počevši otprilike od trećeg razreda) se preuzimaju čak i od spisatelja na materinjem jeziku. Na te se vježbe najprimjerenije nadovezuju opće stilističke napomene.

Domaće zadaće učenika: temeljito pripremanje za lektiru; svakih četrnaest dana *pensum*, svaka četiri tjedna sastavak.

Ispit za promicanje [u viši razred] određuje se iz zadaća [koje su određene za taj] razred. U prijevodima na latinski u svim razredima više gimnazije zahtijevat će se gramatička ispravnost te sve veći smisao za latinski oblik izričaja prema mjerilu razreda.

II. razred, 6 sati tjedno.

Lektira, ukupno 5 sati. Proza: Rim u vrijeme stranačkih borbi između optimata i populara¹⁰ i tijekom prijelaza u monarhiju, prikazan u tadašnjim klasicima: Salustijevima *Jugurti* i *Katilini*¹¹, uključujući i Ciceronov *Prvi govor protiv Katiline*, Cezarov *Grđanski rat*; za slobodni izbor neka Ciceronova pisma koja karakteriziraju prilike toga vremena. Poetska lektira: izbor iz Vergilijevih *Ekloga* i pojedina mjesta iz djela *Georgike*. Početak čitanja *Eneide*.

Nastava iz gramatike i stilistike, jedan sat tjedno, kao kod prvog razreda.

O domaćim zadaćama učenika i ispitu za promicanje [u viši razred] usporedi kod I. razreda.

III. razred, 5 sati tjedno.

Lektira, 4 sata. Proza: Ciceronovi govori, u retoričkom smislu najizvrsniji i politički najznačajniji. Poezija: nastavak čitanja Vergilijeve *Eneide*.

Nastava iz gramatike i stilistike, jedan sat tjedno, kao kod prvog razreda.

O domaćim zadaćama učenika i ispitu za promicanje [u viši razred] usporedi kod I. razreda.

¹⁰ U izvorniku je uporabljena riječ „Ignobiles“, što doslovno znači neplemići, pučani. Na hrvatskom jeziku uobičajena je opreka optimati – populari.

¹¹ Radi se o djelima *Rat s Jugurtom* i *O Katilininoj uroti* Gaja Salustija Krispa.

IV. razred, 5 sati tjedno.

Lektira, 4 sata. Proza: Tacit, *Agrikola* ili *Germanija* i što je moguće više zatvorene cjeline iz oba [djela] ili iz jednog od ta dva Tacitova povijesna djela. Poezija: Horacije: *Ode*, izbor iz *Epoda*, *Pisama* i *Satira*.

Nastava iz gramatike i stilistike, jedan sat. Umjesto uobičajenih zadataka (*pensum*) može se povremeno zadati neka tema, preuzeta iz latinske lektire, za latinsku obradu. (Vidi prilog br. II.)

Grčki jezik

Niža gimnazija

§ 27.

Cilj: gramatičko znanje morfologije atičkoga dijalekta, uključujući i najvažnije teme sintakse.

§ 28.

III. razred, 5 sati tjedno.

Gramatika: pravilna morfologija uz isključivanje glagola na *-μi*. Pritom treba naučiti akcente te ih odmah strogo primjenjivati u čitanju i pisanju.

IV. razred, 4 sata tjedno.

Gramatika: nepravilnosti kod imenica i glagola. Glavne teme iz sintakse glagolskih načina, kao dijela grčke sintakse koji odstupa od latinskog jezika.

U oba se razreda učenje morfologije povezuje s prevođenjem s grčkog jezika i na grčki uporabom odgovarajuće čitanke, na isti način kao što se to čini za latinski jezik u I. i II. razredu. Od drugoga polugodišta III. razreda svakih 14 dana treba raditi *pensum*, a svaka 4 tjedna sastavak. Učenici se trebaju pripremiti za odlomke iz čitanke i točno upamtiti riječi.

Viša gimnazija

§ 29.

Cilj: Temeljito čitanje najznačajnijih autora grčke književnosti, u mjeri u kojoj to dopušta ograničeno vrijeme dano za taj predmet.

§ 30.

I. razred, 4 sata tjedno.

Lektira: Homerova *Ilijada* uključujući nužne nadopune o odstupanju epskog¹² dijalekta od atičkog; treba pročitati oko četiri pjevanja. Pripremanje, memoriranje riječi, također memoriranje nekih dijelova pjesme.

¹² Epski dijalekt nije dijalekt u lingvističkom smislu, nego podrazumijeva književni izričaj koji je mješavina jonskog, eolskog i arhajskog grčkog, a njime su napisani epovi.

Svakih 14 dana jedan sat gramatike radi čuvanja i utvrđivanja znanja atičkog dijalekta; svaka četiri tjedna *pensum* ili sastavak.

II. razred, 4 sata tjedno.

Lektira: u prvom polugodištu: Homerova *Ilijada*, otprilike šest pjevanja; u drugome polugodištu: Herodot, glavna mjesta iz *Povijesti* o [Grčko-]perzijskim ratovima. Gramatika i *pensum* kao u I. razredu.

III. razred, 5 sati tjedno.

Lektira: u prvom polugodištu: jedna Sofoklova tragedija; u drugome polugodištu: manji Demostenovi politički govori¹³ i, ako bude vremena, *Govor o vijencu*.

Gramatika i *pensum* kao u I. razredu.

IV. razred, 6 sati tjedno.

Lektira: u prvome polugodištu: Platonova *Apologija Sokrata* kao uvod, zatim jedan od važnih dijaloga, n.pr. *Protagora*, *Gorgija*, *Fedon*; u drugome polugodištu: jedna Sofoklova tragedija.

Gramatika i *pensum* kao u I. razredu.

(Vidi Prilog br. III.)

Materinji jezik i drugi živi jezici

§ 31.

Cilj nastave iz materinjeg jezika jest:

1. Za nižu gimnaziju: pravilno čitanje i pisanje; sigurnost u pisanoj uporabi jezika bez gramatičkih i pravopisnih pogrešaka, uz znanje oblika uobičajenih poslovnih sastavaka. Početna nastojanja u oblikovanju ukusa uz pomoć učenja naizust poetskih i proznih djela trajne vrijednosti, koja su učenicima rastumačena.
2. Za višu gimnaziju: vještina i stilska ispravnost u pisanoj i usmenoj uporabi jezika za izricanje postupno sve širega vlastitog misaonog kruga; u povijesnom pogledu prošireno poznavanje jezika; povijesno i estetsko znanje o najvažnijem iz nacionalne književnosti te karakterizacija glavnih vrsta proznih i poetskih umjetničkih oblika koja se iz toga razvija.

§ 32.

1. Nastava na materinjem jeziku, prema tome, nipošto nema za svrhu samo jezično obrazovanje, nego treba pružiti bogatstvo materijala koji oblikuje duh i karakter u klasičnom ili barem besprijekornom obliku i djelovati na nastavu svih ostalih nastavnih predmeta oživljujući je, povezujući i djelomično je dopunjavajući. U nižoj se gimnaziji u tu svrhu treba koristiti pažljivo sastavljena čitanka.
2. Ako književnost na nekom jeziku ne pruža dovoljnu količinu raznovrsnog materijala upotrebljivog u školama da bi se uz pomoć njega mogli ostvariti postavljeni ciljevi, tada se nedostatak privremeno treba ukloniti putem dobrih prijevoda ili se praznina, nastala na taj način u obrazovnim sredstvima, treba ispuniti povećanjem

¹³ U izvorniku je uporabljen termin „Staatsreden“, ali je na hrvatskom jeziku uobičajen izraz politički govori.

nastave književnosti na nekom drugom mrtvom ili živom jeziku koji se obrađuje u gimnaziji.

3. Zajednička gramatička pravila različitih jezika, koji se uče u gimnaziji, trebaju se od početka do kraja u nastavi obrazlagati preko materinjeg jezika i na materinjem jeziku. Stoga učenje gramatike materinjeg jezika treba prethoditi [učenju gramatike] latinskog jezika u pravilu barem jedno polugodište. Radi toga se zahtijeva da učenici koji dolaze u najniži razred već iz pučke škole donose znanje jednostavnih proširenih rečenica,¹⁴ tako da na nastavnim satovima preko materinjeg jezika napreduju do znanja složenih rečenica, dok istovremeno na nastavi latinskog jezika znanje jednostavnih rečeničnih oblika primjenjuju na latinski jezik. U materinjem jeziku, kao i u svim ostalim [jezicima] treba rabiti istu gramatičku terminologiju i to onu koja se upotrebljava u latinskom jeziku.

§ 33.

1. Poduka drugog živog jezika, koji učenici trebaju učiti prema § 20., na javnim gimnazijama gdje taj jezik dolazi kao potpuno novi predmet za učenike započinje tek u drugome razredu niže gimnazije. Ako se nastava sastoji u usavršavanju već postojećih jezičnih znanja, tada može početi već u prvom razredu. Odredbe u svezi toga na osnovi stvarnih prilika donosi zemaljsko školsko vijeće.
2. Cilj nastave moći će se tamo, gdje učenicima jezik nije potpuno stran, približiti onome koji je postavljen za materinji jezik. Osim toga, [cilj nastave] za niže gimnazije morat će se ograničiti na sposobnost govorenja i razumijevanja, a za više gimnazije na gramatičku ispravnost pismenog i usmenog izražavanja i određeno poznavanje književnosti.

§ 34.

Nastavni plan za materinji jezik i za drugi živi jezik, koji treba utvrditi, i tjedni broj sati ovise o osobitostima različitih jezika i o njihovu međusobnom odnosu. Međutim, za svaki jezik nikad se ne može odrediti manje od dva sata tjedno, dok ukupni maksimum tjednih sati za materinji jezik i drugi živi jezik jedva da u nekom slučaju svrsishodno smije prekoračiti broj šest.

§ 35.

O potrebi i o sredstvima gimnazije ovisi koji će se drugi od u Carstvu raširenih jezika učiti, osim onih navedenih u § 18. , br. 2. c – e i koji će se neaustrijski živi jezici učiti. Ali, svaki takav jezik treba podučavati u skladu s vanjskim i unutarnjim rasporedom nastave prema čvrstome planu, za što početne upute u slučaju potrebe treba donijeti zemaljsko školsko vijeće.

¹⁴ U izvorniku stoji izraz „bekleideter Satz“ koji označava tip proširene rečenice koja se sastoji od subjekta, predikata, objekta ili priložne oznake i atributa.

§ 36.

1. Treći živi jezik, bio to neki jezik koji se govori u Carstvu¹⁵ ili strani jezik, može se uvesti u javnim gimnazijama kao relativno obvezan predmet (§ 20.) za učenike, koji iz njega nemaju predznanje, ali ne ranije nego u prvom razredu više gimnazije.
2. Cilj će u pravilu morati biti ograničen na gramatički ispravno govorenje i pisanje. (Vidi prilog br. IV., a, b).

Geografija i povijest

Niža gimnazija

§ 37.

Cilj: pregledno znanje o površini Zemlje prema njezinim prirodnim i političkim podjelama. Pregled najvažnijih osoba i događaja iz povijesti naroda, osobito iz povijesti Austrije, te poznavanje njihova kronološkog konteksta.

§ 38.

I. razred, 3 sata tjedno.

Opis Zemljine površine prema njezinim prirodnim osobinama; more i kopno, planinski lanci i područja uz rijeke, planinska područja i nizine i. t. d. – S tim treba povezati najvažnije podatke iz podjele istih na narode i države. Kad se ukaže prigoda mogu se na to nadovezati biografski opisi kao priprema za nastavu povijesti.

II. razred, 3 sata tjedno.

Stara povijest do 476. godine n. Kr. Povijest židovskog naroda s geografijom Palestine ostaje prepušteno učitelju vjeronauka. Povijesti svakog naroda koji se pojavljuje prethodi geografija [dotične] zemlje na temelju općih obrisa, koji su već naučeni u I. razredu.

III. razred, 3 sata tjedno.

Nova povijest od 476. n. Kr. do kraja Tridesetogodišnjeg rata, na isti način kao u II. razredu povezana s geografijom.

1. polugodište: srednja povijest,
2. polugodište: povijest Austrije uz naglašavanje događaja koji se odnose na specijalnu domovinu¹⁶ i uzimajući u obzir glavne trenutke iz svjetske povijesti.

IV. razred, 3 sata tjedno.

1. polugodište: povijest Austrije do kraja,
2. polugodište: popularno učenje o domovini, tj. upoznavanje s austrijskom državom uz naglašavanje specijalne domovine prema glavnim točkama njezina sadašnjeg stanja; sažimajuće i proširujuće ponavljanje geografije ostalih država.

¹⁵ Misli se na Austrijsko Carstvo.

¹⁶ Pojmom specijalna domovina misli se na jednu od država koje čine Austrijsko Carstvo, u kojoj se nalazi gimnazija, odnosno u kojoj je učenik rođen, primjerice Hrvatsku, Slavoniju, Češku, Mađarsku itd.

Viša gimnazija

§ 39.

Cilj: pregled glavnih događaja svjetske povijesti u njihovoj pragmatičkoj povezanosti; temeljitije znanje o povijesnom razvoju Grka, Rimljana i domovine. S time treba povezati pouzdano znanje za to potrebnih geografskih prilika.

§ 40.

I. razred, 4 sata tjedno.

Stara povijest do seobe naroda. U prvome polugodištu grčka povijest, a u drugome polugodištu rimska povijest čine glavnu jezgru povijesti. S njom istodobno treba povezati starine, osobito državne starine, i bitne točke razvoja tih naroda u vjeri, umjetnosti i književnosti.

II. razred, 3 sata tjedno.

Srednja povijest od seobe naroda do konca 15. stoljeća.

III. razred, 3 sata tjedno.

Novija povijest do sadašnjosti.

IV. razred, 3 sata tjedno.

Povijest austrijske države uz uzimanje u obzir povijesti njezinih dijelova, napose specijalne domovine; uz to glavne točke statistike austrijske države. (Vidi prilog br. V.)

Matematika

Niža gimnazija

§ 41.

Cilj: sigurnost u računanju s brojevima, uvježbavanje računskih operacija važnih u praksi i u oba slučaja istodobno pripremanje za znanstveno obrađivanje aritmetike. Znanje o geometrijskim likovima, njihovim odnosima i zakonitostima, utemeljeno ne na strogom dokazivanju, nego na metodički vođenom promatranju, kao priprema za znanstvene izvode iz geometrije i kao njezin nadomjestak za one koji će odmah [nakon svršetka niže gimnazije] prijeći u neko praktično zanimanje.

§ 42.

I. razred, 3 sata tjedno.

Aritmetika, u prvome polugodištu 3 sata, u drugome polugodištu 1 sat tjedno.

Proširivanje znanja o četiri osnovne računske radnje s cijelim neimenovanim i imenovanim brojevima, za koje se pretpostavlja da ih znaju iz pučke škole, koje se osobito sastoji u uvježbavanju računanja s velikim brojevima, skraćenih postupaka računanja i provjera; karakteristike djeljivosti brojeva. – Na isti način proširivanje znanja o učenju o razlomcima, zatim učenje o decimalnim razlomcima.

Osnove geometrije,¹⁷ u drugome polugodištu 2 sata tjedno.

Linija, kut, paralelne linije. Konstruiranje trokuta i paralelograma, a time i zorno prikazivanje njihovih glavnih svojstava.

Općenita napomena. Budući da ukupno vrijeme određeno za matematiku ne dopušta trajnu ravnomjernu podjelu na oba njezina glavna područja,¹⁸ u svakom je polugodištu jednome od glavnih područja dana prevaga. Jedan sat [tjedno], koji je za to vrijeme dan drugome glavnom području potrebno je koristiti za to da se stečena znanja sačuvaju ponavljanjem i vježbanjem ili da se u pojedinim dijelovima prošire.

II. razred, tjedno 3 sata.

Aritmetika u prvome polugodištu 2 sata tjedno, u drugome polugodištu 1 sat tjedno.

Temeljni poučci o odnosima i proporcijama. Trojno pravilo u različitoj primjeni u slučajevima važnim u praksi. S tim povezano učenje o odredbama o novcu, mjerama za masu i težinu u domovini,¹⁹ njihovoj podjeli i odnosima jednih prema drugima te prema za nas najvažnijim inozemnim [mjerama].

Osnove geometrije, u prvome polugodištu jedan sat tjedno, u drugome polugodištu dva sata tjedno.

Mjerenje duljine stranica i izračunavanje opsega pravokutnika, paralelograma, trokuta, višestраниčnih likova. Jednostavni slučajevi pretvorbe i podjele²⁰ geometrijskih likova. Određivanje vrsta trokuta.

III. razred, tjedno 3 sata.

Aritmetika, u prvome polugodištu tjedno 2 sata, u drugome polugodištu 1 sat tjedno.

Četiri osnovne računske operacije sa slovnim varijablama (nepoznanicama), jednostavni slučajevi uporabe zagrada. Potenciranje cijelih brojeva i razlomaka, izračunavanje kvadratnog i kubnog korijena brojeva, skraćivanje kod tih računanja. Najjednostavnije i najvažnije od kombinacija i permutacija.

Osnove geometrije, u prvome polugodištu 1 sat tjedno, u drugome polugodištu 2 sata tjedno.

Krug s različitim konstrukcijama unutar i izvan njega, izračunavanje površine i opsega kruga.

IV. razred, 3 sata tjedno.

Aritmetika, u prvome polugodištu tjedno 2 sata, u drugome polugodištu 1 sat tjedno.

¹⁷ U izvorniku stoji „geometrische Anschauungslehre“ za što nema odgovarajućeg izraza na hrvatskom jeziku. U prijevodu je uporabljen izraz „osnove geometrije“ jer najbolje odgovara nastavnim sadržajima koji su obuhvaćeni tim područjem matematike.

¹⁸ Aritmetiku i geometriju.

¹⁹ Misli se na Austrijsko Carstvo.

²⁰ U izvorniku stoji „Verwandlung und Theilung von Figuren“.

Učenje o složenim odnosima i proporcijama. Računanje niza²¹ ili²² Reesovo pravilo²³, društveni i aligacijski račun (račun smjese)²⁴, sve u raznovrsnoj primjeni na praktično važnim zadacima. Učenje o jednadžbama prvog stupnja s jednom nepoznicom.

Osnove geometrije, u prvome polugodištu 1 sat tjedno, u drugome polugodištu 2 sata tjedno.

Osnove geometrije prostora (stereometrije).²⁵ Položaj linija i ravnina u odnosu na druge ravnine. Kutovi geometrijskih tijela. Glavne vrste geometrijskih tijela, određivanje njihove površine i volumena.

Viša gimnazija

§ 43.

Cilj: poznavanje i uvježbavanje elementarne geometrije i algebre kao strogih egzaktnih znanja.

§ 44.

I. razred, 4 sata tjedno.

Aritmetika, 2 sata tjedno.

Općenito o brojevnom sustavu, a napose o dekadskom sustavu; proširivanje znanja zbrajanja, oduzimanja, množenja, dijeljenja, potenciranja i korjenovanja; iz toga izvođenje negativnih brojeva (uz utvrđivanje znanja računanja s njima), razlomci, iracionalni brojevi i imaginarne veličine. Četiri osnovne računske operacije primijenjene na jednočlane i višečlane algebarske izraze. Opća svojstva i osobito djeljivost brojeva. Cjelovito učenje razlomaka, učenje proporcija, ukoliko za to nije potrebno potenciranje.

Geometrija, tjedno 2 sata.

Longimetrija²⁶ i planimetrija²⁷, uz strogo znanstveno obrazlaganje.

II. razred, tjedno 3 sata.

Aritmetika, u prvome polugodištu tjedno 2 sata, u drugome polugodištu 1 sat tjedno.

²¹ Njem. Kettensansatz, Kettenregel ili Kettenrechnung; u izvorniku stoji „Kettenansatz“.

²² U izvorniku su ta dva pojma povezana veznikom „i“. Budući da se radi o istom matematičkom postupku, u prijevodu na hrvatski jezik uporabljen je veznik ili.

²³ Nazvano prema matematičaru Kasperu Franzu de Reesu koji je otkrio pravilo računanja nepoznatih vrijednosti u nizu prema zadanim poznatim vrijednostima.

²⁴ Aligacijski račun (lat. alligatio – mješavina) ili račun smjese, odnosno račun kojim se izračunava omjer u kojem se trebaju izmiješati dvije vrste robe različitih cijena da bi se dobila treća vrsta robe, odnosno mješavina, po unaprijed određenoj cijeni. Šime Anić – Nikola Klaić – Želimir Domović, *Rječnik stranih riječi*, Zagreb, 1998., 54. U izvorniku stoji „Gesellschafts- und Alligationsrechnung“.

²⁵ U izvorniku: „Stereometrische Anschauungslehre“.

²⁶ Lat. longus – dugačak, grč. metria – mjerenje; dio geometrije koji se bavi mjerenjem dužina. Isto, 827.

²⁷ Lat. planum – ravnina, ravnica; dio geometrije koji proučava prostorne veličine koje leže u ravnini. Isto, 1105.

Cjelovito učenje o potencijama; potencije i korijeni primijenjeni na jednočlane i višečlane algebarske izraze; logaritmi uz različitu primjenu. Nadopuna učenja o proporcijama. Jednadžbe prvoga stupnja s jednom ili više nepoznanica. Istodobna primjena šest osnovnih računskih operacija na višestruko složene algebarske monome i polinome; reduciranje složenih algebarskih izraza i tome slično.

Napomena. Posljednje navedeni sadržaj: „Istodobna primjena itd.“ primjereno je zadržati kao vježbu za ponavljanje svih računanja, koja su se dosad pojavila, po jedan sat tjedno u drugome polugodištu.

Geometrija, u prvome polugodištu 1 sat tjedno, u drugome polugodištu tjedno 2 sata.

Stereometrija, zatim trigonometrija ravnine s bogatom primjenom računanja. Ako za to bude dovoljno vremena, elementi sferne trigonometrije.

III. razred, tjedno 3 sata.

Aritmetika, u prvome polugodištu tjedno 2 sata, u drugome polugodištu 1 sat tjedno.

Neodređene jednadžbe prvoga stupnja; kvadratne jednadžbe s jednom nepoznaticom; progresije; kombinatorika i binomni poučak.

Geometrija, u prvome polugodištu 1 sat tjedno, u drugome polugodištu tjedno 2 sata.

Primjena algebre, osobito kvadratnih jednadžbi u geometriji; elementi analitičke geometrije u ravnini uključujući presjek stošca. (Vidi prilog br. VI.)

Povijest prirode i fizika

Niža gimnazija

§ 45.

Cilj: Na promatranju utemeljeno i na razlikovanju te utvrđivanju karakteristika uvježbano poznavanje onog najvažnijeg iz triju prirodnih carstava.²⁸ Poznavanje lakše shvatljivih prirodnih pojava i njihovih zakonitosti u mjeri u kojoj ih se može utvrditi uz pomoć pokusa i bez posebne primjene matematike te poznavanje najrazumljivijih od njihovih praktičnih primjena.

§ 46.

I. razred, tjedno 2 sata.

1. polugodište: zoologija sisavaca.

2. polugodište: ptice, vodozemci, ribe.

II. razred, 2 sata tjedno.

1. polugodište: zoologija rakova, paučnjaka, insekata, osobito uzimajući u obzir učenje o gusjenicama.

2. polugodište: botanika.

III. razred, 3 sata tjedno.

²⁸ Misli se na botaniku, zoologiju i mineralogiju.

1. polugodište: mineralogija.

2. polugodište: fizika. Općenita svojstva tijela. Agregatno stanje i unutarnja svojstva materijala. Kemijski elementi i kemijski spojevi. Učenje o toplini, isparavanje, nastajanje vodenih meteora, raspodjela topline na Zemljinoj površini.

IV. razred, 3 sata tjedno.

Fizika. Ravnoteža i kretanje čvrstih, kapljivo i rastezljivo tekućih tijela. Najvažnije iz akustike, optike, učenja o magnetizmu i elektricitetu s obrazloženjem prirodnih pojava koje spadaju u ta područja. Neke glavne teorije astronomije i fizikalne geografije.

Viša gimnazija

§ 47.

Cilj: sistematizirani pregled triju prirodnih carstava. Znanstveno obrazloženo poznavanje prirodnih zakona, u mjeri u kojoj za to dostaju sredstva elementarne matematike. Primjena istih s ciljem tumačenja prirodnih pojava.

§ 48.

I. razred, 2 sata tjedno.

Sistematizirana povijest prirode prema njezinim glavnim dijelovima: mineralogiji, botanici i zoologiji.

II. razred, 3 sata tjedno.

Fizika. Opća svojstva tijela i razlike među njima. Zakoni kemijskih sinteza i analiza;²⁹ najvažniji kemijski spojevi, čije je poznavanje nužno za razumijevanje mnogih fizikalnih teorija i koje su zanimljive radi njihove česte primjene u životu. Učenje o toplini, magnetizam, elektricitet.

III. razred, 3 sata tjedno.

Fizika. Zakoni ravnoteže i kretanja čvrstih, kapljivo i rastezljivo tekućih tijela, isparavanje, higrometar.³⁰ Akustika, optika, osnove astronomije povezane s matematičkom geografijom i meteorologijom.

IV. razred, tjedno 3 sata.

1. polugodište: fizikalna geografija, geognozija³¹ s naukom o fosilima, učenje o nastanku planina.

2. polugodište: fiziologija i geografska rasprostranjenost biljaka; fiziologija životinja u usporedbi s fiziologijom ljudi. Geografska rasprostranjenost životinja. (Vidi prilog br. VII.)

²⁹ U izvorniku je uporabljen izraz „Gesetze der chemischen Verbindungen und Zerlegungen“.

³⁰ Higrometar (grč. hygros – vlaga, metron – mjera), vlagomjer, instrument za promatranje promjena u vlažnosti zraka. Anić – Klaić – Domović, *Rječnik stranih riječi*, 547.

³¹ Geognozija ili geognostika (grč. ge – Zemlja, zemaljski, gnosis – znanost), znanost o građi Zemlje kao svemirskog tijela sastavljenog od anorganskih masa, a napose o sastavu i građi čvrste Zemljine kore. Anić – Klaić – Domović, *Rječnik stranih riječi*, 491.

Filozofska propedeutika

§ 49.

Zadaća: nadopuna iskustvenih znanja o vanjskome svijetu iskustvenim shvaćanjem duhovnog života; s tim povezano poznavanje općih oblika mišljenja kao završetak dosadašnje i kao priprema za predstojeću strožu znanstvenu nastavu.

Dakle: empirijska psihologija i formalna logika, u najvišem razredu kroz 2 sata tjedno.

Napomena. Poželjno je da se na ovdje spomenute nastavne predmete nadoveže uvod u filozofiju, koji će obrazložiti zadaću i nužnost filozofije kao znanosti koja nadopunjava i zaključuje sve ostale znanosti. U tu svrhu tjedni broj sati može se povećati za jedan, ako učitelj predloži odgovarajući udžbenik. Poteškoće u obradi toga predmeta ne dopuštaju da se već sada općenito ustraje na njemu. (Vidi prilog br. VIII.)

Kaligrafija, crtanje, pjevanje, gimnastika

§ 50.

1. Sudjelovanje u nastavi iz tih predmeta škola zasad prepušta na volju (usp. § 21.). Učenici se pritom trebaju ponašati prema želji koju su izrazili njihovi roditelji ili njihovi zastupnici.
2. Kaligrafskim vježbama učitelji trebaju smatrati sve čistopise učenika u svim razredima i paziti na to da su pisani radovi učenika općenito podastrti jasnim i dobrim rukopisom te u čistim i pažljivo čuvanim bilježnicama.
3. Nastavne planove za navedene predmete potrebno je predati na odobrenje zemaljskom školskom vijeću. (Vidi prilog br. IX.)

Pismeni radovi učenika

§ 51.

1. Pismeni radovi učenika (sastavci, razrade, prijevodi, zadaće (*pensum*), složeni sastavci i tome slično) svoju potpunu vrijednost i uspjeh dobivaju tek sa svježim učenika o ozbiljnosti i pažljivosti kojima učitelj obraća pozornost na njih. Učitelji stoga trebaju usvojiti pravilo da od učenika ne zahtijevaju nikakav pismeni rad niti tijekom nastavnih satova, niti kao domaću zadaću, koji nakon toga kod kuće neće ispraviti, tj. označiti pogreške, ono neodgovarajuće ili nedovoljno u njima te učenicima vratiti sastavak opskrbljen svojim pisanim mišljenjem.
2. Od učenika se tada treba zahtijevati da sami isprave one pogreške čije se prepoznavanje može očekivati od njih, ako su označene samo kao pogreške, primjerice gramatičke [i] pravopisne pogreške i tome slično.
3. Da bi učitelj mogao obaviti potrebni nadzor svaki put kod ispravljanja sljedećeg rada, a da bi se povrh toga njegovao smisao za red, toliko važan u moralnom pogledu, te da bi se i učeniku i učitelju olakšao pregled tijeka rada, potrebno je pridržavati se toga da se čistopisi radova koje učenici trebaju predati učitelju ne

pišu na pojedine listove ili arke, nego u uvezane bilježnice te da učenici sve pismene radove iz iste školske godine pažljivo čuvaju do njezina kraja, čak ako za isti predmet tijekom jedne školske godine bude potrebno više takvih bilježnica.

4. Nastavničkom kolektivu prepušta se prosudba je li za višu gimnaziju primjereno dopustiti pisanje radova na pojedinačne arke. Ali u svakom slučaju, od učenika, pa i od učenika više gimnazije treba se zahtijevati da sa svakom sljedećom zadaćom predaju i onu koja joj je iz istoga predmeta neposredno prethodila te da sve pismene radove iz iste školske godine sačuvaju do njezina konca.

Raspodjela sati

§ 52.

Pri raspodjeli nastavnih sati na dane u tjednu potrebno je voditi računa o sljedećim pravilima:

1. Srijedom i subotom poslijepodne ostaje slobodno od satova obveznih nastavnih predmeta (§ 53., 3).
2. Ako broj obveznih nastavnih sati (uključujući drugi zemaljski jezik) iznosi 22 do 26 sati tjedno, tada od toga svako prijedpodne trebaju doći najmanje 3 [sata], a svako poslijepodne najmanje jedan [sat], ali ne više od 2.
3. Nastavni satovi iz neobveznih predmeta nikad se ne smiju staviti prijedpodne prije obveznih predmeta, ali se na slobodna poslijepodnevna mogu premjestiti osobito takvi, koji trebaju više uzastopnih sati, kao primjerice crtanje.
4. Nakon prva dva nastavna sata polovice dana, ako nakon njih slijedi treći, treba nastupiti 10 minuta odmora.
5. Nalaze li se u jednom razredu učenici različitih vjeroispovijesti, tada je satove vjeronauka, ako je moguće, potrebno staviti kao prve ili zadnje satove.³²
6. Ako predmet ima 6 ili više sati tjedno, tada se svaki dan u tjednu mora staviti najmanje jedan [sat], a ako ima manje od 6 [sati], tada se od njih u isti dan ne smije staviti više od jednoga.
7. Odstupanje od tjednog broja sati utvrđenog za svaki nastavni predmet dopušteno je nastavničkom kolektivu samo uz dozvolu zemaljskog školskog vijeća.

Školski praznici

§ 53.

1. Trajanje ukupnih školskih praznika tijekom jedne godine iznosi osam tjedana. Ipak, da bi se udovoljilo potrebama koje iziskuje dob učenika, koja čini poželjnim češće vrijeme za odmor, dok predugi prekid ometa čudoredni i znanstveni razvitak [učenika], školski praznici ne trebaju teći neprekidno, štoviše, glavni praznici ne smiju trajati dulje od četiri tjedna. Oni padaju ujesen neposredno prije početka nove školske godine, koji se ubuduće treba dogoditi četiri tjedna prije početka

³² Izvorno je uporabljen izraz „Eckstunden“, koji bi u doslovnom prijevodu glasio ugaoni ili okviri sati.

predavanja na sveučilištu da bi se dobilo potrebno vrijeme za održavanje usmenih maturalnih ispita (§ 83.).

2. Između prvog i drugog polugodišta školske godine potrebno je staviti praznike od najmanje osam dana. O raspodjeli preostalog vremena za praznike trebaju se posavjetovati pojedini učiteljski kolektivi, pri čemu trebaju uzeti u obzir i lokalne prilike svojih ustanova, ali i spriječiti da praznici padnu prebrzo jedni nakon drugih. Prijedloge proizašle iz njihovih vijećanja trebaju podastrijeti na odobrenje svojem školskom savjetniku, da bi se u barem jednoj od susjednih gimnazija uspostavila poželjna istovremenost praznika.
3. Tjedni praznici, osim nedjelja i blagdana, iznose dvije polovice dana tjedno (§ 52.).
4. Niti jednoj javnoj gimnaziji nije dopušteno uvesti slobodni dan koji nije odobren zakonom ili od strane zemaljskog školskog vijeća.

Udžbenici

§ 54.

Opći nastavni plan tek se tada može smatrati potpunim i utvrđenim u pojednostima, kad za pojedine predmete, za čiju je uspješnu obradu potrebno da učenici u svojim rukama imaju udžbenike, budu uvedene odgovarajuće knjige. Pritom je potrebno voditi računa o sljedećem:

1. Predmet, za koji već postoji udžbenik i odobren je, ne smije se podučavati bez uporabe odobrenog udžbenika.
2. Budući da je isti predmet moguće obrađivati na različite načine, nije nužno da se za njega u svim gimnazijama koristi isti udžbenik.
3. Međutim, s obzirom na opći zahtjev za jasnim i preciznim prikazivanjem, svaki udžbenik mora zadovoljiti dva uvjeta da bi bio pogodan za uporabu u školi. On se mora doista pridržavati općenito propisanog nastavnog plana i provoditi ga te mora točno i što je moguće preciznije sadržavati ili naglašavati ono što je učenik obavezan znati ili izvršiti sa sigurnošću, dok je ono sporedno prepušteno učitelju za nadopunu ili da na prepoznatljiv način stavi u drugi plan.
4. Ministarstvo nastave odobrava udžbenike.
5. Svaki učitelj mora se držati uvedenog udžbenika, ali ne u smislu da on sam taj udžbenik predaje u svojim lekcijama, nego da ga svojim predavanjima učenicima učini stvarno upotrebljivim u svrhu njihova ponavljanja kod kuće.
6. Nađe li se učitelj u odnosu na uvedeni udžbenik prema njegovu sadržaju ili njegovoj strukturi i izboru više ili manje u proturječju i time bude prisiljen željeti da ga zaobiđe, tada nakon prethodnog savjetovanja s učiteljskim kolektivom, čiji je član, uz posredovanje zemaljskog školskog vijeća treba Ministarstvu nastave predložiti drugi udžbenik i očekivati njegovo potvrđivanje.
7. Inače, dok ne budu postojali prikladni udžbenici za sve nastave predmete, mora se i dalje učiteljima prepustiti da na prikladan način koriste privremeno preporučene ili i druge [udžbenike] koji se doimaju odgovarajućim, uz savjesno uzimanje u

obzir gore postavljenih temeljnih načela. [Udžbenike] koji se koriste treba prijaviti Ministarstvu.

Napomena. U pogledu privremeno preporučenih udžbenika vidi upute za pojedine nastavne predmete u prilogu.

Zbirke nastavnih sredstava

§ 55.

1. Vrhovni nadzor nad svim zbirkama nastavnih sredstava gimnazije dužnost je ravnatelja (§ 109., 6).
2. Neposredni nadzor nad zbirkama nastavnih sredstava koje pripadaju određenom nastavnom predmetu – primjerice, fizikalnim kabinetom, prirodno-povijesnom zbirkom i sličnima – ravnatelj treba prepustiti jednome učitelju dotičnog predmeta. Taj je nakon toga odgovoran za očuvanje postojećeg i treba ponajprije iznijeti potrebne zahtjeve za proširenjima [zbirke].
3. Nasuprot tomu, nastavna sredstva, koja su vezana lokalno za pojedini razred, npr. zidni zemljovid, ravnatelj treba predati odgovornom nadzoru razrednika dotičnog razreda.
4. Hitno je poželjno da u svakoj gimnaziji postoji knjižnica i da se redovito povećava. U njoj je potrebno razlikovati dva odjeljka – knjižnicu za učitelje i knjižnicu za učenike.
5. Za knjižnicu za učitelje potrebno je ponajprije nabaviti one spise koje učitelji trebaju za napredovanje svojeg znanstvenog znanja i temeljito održavanje nastave, a koja ipak premašuju financijsku snagu pojedinog učitelja. Uporaba sredstava predviđenih za tu knjižnicu odvija se na prijedlog bilo kojeg učitelja putem zaključka učiteljskog vijeća. Upravljanje knjižnicom (nabavljanje, izlaganje, katalogizacija knjiga, nadgledanje njihove posudbe itd.) provodi ili sam ravnatelj ili to izričito prepušta jednom od redovitih učitelja gimnazije.
6. Knjižnica za učenike treba brinuti za to da se učenicima učine dostupnima klasična djela na materinjem jeziku i djela koja učenicima na primjeren način služe za proširenje i oživljavanje sadržaja pojedinih nastavnih predmeta, osobito povijesti, geografije, povijesti prirode i fizike. Uporaba novčanih sredstava odvija se kao i kod knjižnice za učitelje. Vođenje knjižnice ravnatelj prepušta jednome učitelju materinjeg jezika na višoj gimnaziji.
7. Za knjižnice se od učenika u pravilu treba tražiti priloge, u skladu s lokalnim prilikama različite, ali posvuda umjerene, koji će se upotrebljavati za njihovo proširenje (§ 63).

Odstupanja od nastavnog plana

§ 56.

1. Nije dopušteno odstupanje od donesenog nastavnog plana u pogledu svrhe i podjele gimnazija te zaostajanje za ciljevima pojedinih nastavnih predmeta, postavljenima

kako za niže, tako i za više gimnazije. Međutim, dopušteno je i općenito gledano poželjno nastojati da se isti ciljevi ostvare i na druge načine. Radi toga se na privatnim gimnazijama može provesti odstupanje od općeg nastavnog plana unutar označenih granica, ali posvuda samo uz prethodno znanje i odobrenje zemaljskog školskog vijeća.

2. U prirodi je javnih gimnazija da trebaju sačuvati veću jednoobraznost i stabilnost nastavnih planova nego privatne gimnazije. Ipak, nastavničkim kolektivima je *prepušteno* – štoviše, zapravo i pripada u krug njihovih zadaća – da zemaljskom školskom vijeću postave svoje zahtjeve, ako drukčiju obradu nastavnog predmeta, drugi broj sati, drukčiju podjelu gradiva u pojedinim razredima smatraju boljima od onih koji su propisani.

Školarina

§ 57.

1. U državnim gimnazijama plaća se školarina, čiju visinu treba utvrditi zemaljsko školsko vijeće uz odobrenje Ministarstva prema prilikama u pojedinim krunovinama.
2. U ostalim gimnazijama korporacije, društva ili pojedinci, koji ih uzdržavaju, trebaju odrediti mora li se plaćati školarina i kolika (§ 9.); međutim, kod javnih gimnazija te vrste za utvrđivanje školarine potrebno je dopuštenje zemaljskog školskog vijeća.
3. Za plaćenu školarinu učenik u pravilu dobiva pravo nazočiti nastavi iz svih predmeta koji se podučavaju u gimnaziji u razredu u kojem se on nalazi.
Samo ondje, gdje prilike čine nužnim da se učitelja nekog neobveznog predmeta, primjerice gimnastike, uputi na honorare učenika, potrebno je uz školarinu plaćati [iznos za] te honorare, ako učenik želi uživati u dotičnoj nastavi.
Međutim, zemaljski jezici krunovine u kojoj se nalazi gimnazija, zatim njemački jezik, ako već nije obuhvaćen zemaljskim jezicima, a napokon i lijepo pisanje u slučaju kad je prema § 21., 2 učenik od strane učiteljskog vijeća obvezan na njegovu vježbanje, uvijek se smatraju predmetima na čije učenje pravo daje plaćanje školarine bez davanja ikakvog honorara uz školarinu.

§ 58.

1. Oslobođanje od plaćanja školarine u državnim gimnazijama daje zemaljsko školsko vijeće i to tada, kad je dokazana prava neimaština, a učenik je na gimnaziji već proveo najmanje jedno polugodište i u posljednjem je polugodištu dobio svjedodžbu prvog reda s odlikom.
Svjedodžba drugog reda uvijek ima za neposrednu posljedicu gubitak oslobođenja [od plaćanja školarine].
2. U gimnazijama, koje nisu državne gimnazije, oslobođanje [od plaćanja školarine] daju oni koji uzdržavaju ustanovu.

Njima je prepušteno da odluče hoće li se to odvijati prema dosadašnjem sustavu unaprijed neodređenog broja oslobađanja, ili žele jednom za svagda utvrditi fiksni broj besplatnih mjesta za učenike. Ali na javnim gimnazijama te vrste, kao i na državnim gimnazijama, oslobađanje se gubi uslijed [dobivanja] polugodišnje ili godišnje svjedodžbe drugoga reda.

Treći odjeljak

Učenici

Primanje učenika u gimnaziju

§ 59.

1. Redovito primanje učenika u gimnaziju održava se ujesen, neposredno prije početka nove školske godine.
2. Za primanje je potrebno:
 - a) da je onaj koji se prima [u školu] navršio devetu godinu života;
 - b) da se on prije početka školske godine javi ravnatelju radi primanja u gimnaziju i da pritom roditelji ili njihov zastupnik osobno ili pismeno izraze želju da svog sina vide primljenog u tu gimnaziju;
 - c) da on pokaže potrebno predznanje i istodobno, osobito ako ranije nije pohađao javnu školu ili je od tada prošlo dulje vremena, nastavničkom kolektivu pruži ono umirenje u pogledu svoje čudorednosti, koje se po mišljenju kolektiva u interesu škole mora od njega zahtijevati o njegovim osobinama.
3. Protiv odbijanja primanja u školu otvorena je mogućnost žalbe zemaljskom školskom vijeću.

§ 60.

1. Od znanja i vještina pri upisu u najniži razred gimnazije tražit će se [sljedeće]: iz vjeronauka ona količina znanja, koja se daje u pučkoj školi; zatim vještina čitanja i pisanja na pismu materinjeg jezika, latinskom pismu te, ondje gdje se uči u pučkoj školi, i na njemačkom [pismu]; znanje osnova morfologije materinjeg jezika, vještina analiziranja jednostavnih proširenih rečenica; vještina pisanja po diktatu uz izbjegavanje takvih grubljih pogrešaka, koje se mogu utvrditi uz pomoć općih pravila i uz naviku samostalnog stavljanja glavnih interpunkcijskih znakova pri pisanju. Izvježbanost četiri glavne računske operacije s cijelim, nepoznatim i poznatim brojevima, razlomcima i mješovitim brojevima te na najjednostavnijim primjerima proporcija.
2. Učenik, kojeg se prima u školu, mora donijeti svjedodžbu pučke škole o posjedovanju tih znanja i vještina, neovisno o tome je li se prethodno obrazovao u javnoj pučkoj školi ili putem privatne nastave.

Pritom gimnazija, budući da je odgovorna za znanstveni napredak svojih učenika, ima pravo putem prijamnog ispita uvjeriti se u stvarno postojanje traženih znanja i vještina te uskratiti prijam u školu radi nedostatnog predznanja. To pravo prerasta u obvezu u svim slučajevima kad postoji utemeljena sumnja u stanje predznanja učenika koji traži prijam u školu.

Prijamni ispit drži ravnatelj zajedno s učiteljima koji drže nastavu u najnižem razredu gimnazije.

§ 61.

Opći nastavni plan propisuje koja su znanja i sposobnosti potrebna za primanje u viši razred gimnazije. Učenik, koji traži takav prijam, mora:

1. Ako još nije pohađao javnu gimnaziju, mora donijeti svjedodžbu pučke škole koja dokazuje njegovo osnovno obrazovanje. I u slučaju ako je prethodno pohađanje gimnazije izostalo na dulje vrijeme prije njegove prijave [za upis u gimnaziju], mora se podvrgnuti prijamnom ispitu radi određivanja razreda u koji će ići. Taj prijamni ispit držat će prema odredbi i pod vodstvom ravnatelja učitelji onog razreda za koji se pretpostavlja da će u njega ići učenik koji se prijavio za prijam.
2. Nasuprot tomu, ako učenik koji se prijavio za prijam dolazi iz neke druge javne gimnazije, treba donijeti ispisnu svjedodžbu te gimnazije. Gimnazija koja prima učenika može neposredno prema toj svjedodžbi odrediti razred u koji on treba ići. Ipak, ostavljeno joj je na volju putem prijamnog ispita provjeriti znanje učenika kojeg će primiti i prema rezultatu istoga uvrstiti ga i u niži razred. Međutim, ni u kom slučaju gimnazija koja prima učenika ne smije učenika staviti u viši razred od onoga na koji ima pravo prema svjedodžbi gimnazije iz koje je otišao, čak niti kao posljedicu prijamnog ispita.

§ 62.

1. Prijelaz iz jedne gimnazije u drugu na kraju prvog polugodišta ne smije se dogoditi bez važnih razloga i tada za njega vrijedi ono što je o prijamu [u gimnaziju] utvrđeno u gornjem članku (§ 61.).
2. Ako se tijekom polugodišta traži primanje učenika u gimnaziju, odluka o tome smatra li se primanje učenika u didaktičkom i disciplinarnom pogledu dopustivim ili ne prepušta se nastavničkom kolektivu, i to osobito učiteljima onog razreda za koji se pretpostavlja da bi učenik u njega došao, osim u slučajevima preseljenja roditelja ili njihovih zastupnika, kad se učeniku ne može uskratiti prijam u javnu nastavnu ustanovu.
3. Učeniku, koji je isključen samo iz jedne gimnazije, a ne iz gimnazija općenito, gimnazija, u koju se prijavio, novi prijam može mu uskratiti na temelju uzroka njegova isključivanja, sadržanih u ispisnoj svjedodžbi. Roditelji ili njihovi bližnji u tom slučaju imaju pravo na žalbu zemaljskom školskom vijeću.

§ 63.

Za svaki prijam u državnu gimnaziju, bilo to s prijamnim ispitom ili bez njega, i u koji god razred plaća se pristojba od 2 forinte,³³ koja se može oprostiti samo u slučaju nužnog preseljenja roditelja ili staratelja radi oskudice. Taj prihod ulazi u fond za zbirke nastavnih sredstava gimnazije u koju se učenik prima. Oslobođeni od plaćanja prijamne pristojbe su učenici koji su zakonski oslobođeni i od plaćanja školarine. Gimnazije koje nisu državne mogu same odlučiti hoće li povisiti tu pristojbu za istu svrhu.

§ 64.

Poželjno je da broj učenika jednog razreda ne bude veći od 50; u međuvremenu je potrebno strogo poštivati dosadašnji maksimum od 80 učenika i postupno, ondje gdje je nužno, uspostaviti ispravan odnos osnivanjem paralelnih razreda.

§ 65.

Primanje izvanrednog učenika, koji ne želi sudjelovati u nastavi svih obveznih nastavnih predmeta, nego samo jednog [od njih] ili nekoliko njih, ovisi o odluci nastavničkog kolektiva.

Takvi učenici uvijek mogu biti samo iznimka, budući da su primjena discipline te razvoj snažnog i dobrog zajedničkog duha u školi nužno uvjetovani jednakošću ciljeva i obveza učenika. Predznanje koje treba pokazati izvanredni učenik ovisi o predmetu i razredu za koji, [odnosno] u koji je zatražio da bude primljen.

Disciplina u školi

§ 66.

1. Općenito djelovanje škole na religiozno-čudoredni odgoj učenika

1. Budući da gimnazija svoju djelatnost posvećuje onim mladićima, koji će jednog dana, kad sazriju do dobi muškarca, putem više naobrazbe biti osposobljeni utjecati na šire slojeve, osobito je važno da se ona ne smatra samo ustanovom za pružanje raznovrsne nastave, nego da važnim dijelom svoje zadaće drži sudjelovati u vjerskom i čudorednom odgoju svojih učenika.

³³ U izvorniku iza forinte stoji oznaka C. M., što znači Conventionsmünze, odnosno konvencionalna kovanica. Od 1762. u Austriji su se izdavale „Bancozettel“ – bankovni zapisi u vrijednosti od 5 do 100 guldena (forinti) koji su se temeljili na kreditu Bečke gradske banke (Wiener Stadtbanco). Od kraja 18. stoljeća radi stalnog povećanja ratnih troškova dolazi do inflacije. Od 1800. godine izdavali su se bankovni zapisi od 1 i 2 forinte/guldena (skraćeno: fl.), što je dovelo do nestanka kovanica. Godine 1800. omjer 1 guldena bankovnih zapisa prema 1 guldenu konvencionalne kovanice (Gulden C. m.) iznosio je 115:100 i ubrzao se pogoršavao. Nakon državnog bankrota Austrijskoga Carstva (1811.) i osnivanja Austrijske narodne banke (1816.) dolazi do stabilizacije valute. Od tada je novi papirnati novac (Wiener Währung) ostao u stabilnom omjeru prema konvencionalnoj kovanici (C. M.) od 250:100, a 1860. zamijenjen je jedinstvenom forintom austrijske vrijednosti (Österreichische Währung). <http://www.austria-lexikon.at/af/AEIOU/Inflation> (pregledano 9. 1. 2012.)

2. Pravu pobožnost, koja je ukorijenjena u poniznosti srca i jednako udaljena od praznovjerja i fanatizma kao i od praznog indiferentizma i površne manijakalne sumnjičavosti, treba njegovati kroz nastavu vjeronauka i svrsishodne duhovne vježbe. Međutim, svi učitelji u školi trebaju u svojoj nastavi i ponašanju savjesno paziti na to da nikad ne slabe korijenje prave religioznosti, nego da ga, koliko mogu, osnažuju i jačaju. Poblize odredbe o duhovnim vježbama bit će dane.
3. Glavno sredstvo moralnog odgoja nalazi se u nastavi kao takvoj, ako je organizirana sukladno potrebama životne dobi i ako je odlučno izvedena, jer animacija koju nastava nudi duhu mladih ljudi, napeta pozornost, ozbiljnost zahtjeva za marljivošću kod kuće, sve to posredno ili neposredno vrši odgojni utjecaj. Uz to, znatan dio gradiva treba biti prikladan za to da svojim pozitivnim sadržajem pobudi ideju o moralno oblikujućem sadržaju mladosti. Premda je to istinska zadaća nastave vjeronauka, uz to osobito lektira na materinjem jeziku i pisaca staroga vijeka treba nastojati ostvariti ne samo takozvano formalno obrazovanje, nego jednako toliko duhovno osnaživanje mladeži uz pomoć plemenitih misli.
4. Moralno čista atmosfera duhovne zaokupljenosti, u koju može dovesti nastava u naznačenom smislu, za mlade će ljude biti glavna zaštita protiv nemoralnih misli, nagona i sklonosti, na koje ih tijekom razvoja navode napose dosada, loše izabrana lektira i loše društvo. Ali ne može se očekivati da će time te opasnosti jednostavno i u cijelosti bili uklonjene. A budući da upravo ta strana nećudorednosti često u zametku uguši razvoj mladića koji odrasta i mnogo obećava, stoga svi učitelji, koje god područje podučavali, trebaju najstrožom dužnošću smatrati usmjeravanje najsavjesnije pozornosti na to pitanje pa već i prve tragove ili samo utemeljene slutnje trebaju na prikladni način priopćiti roditeljima koji imaju pravo pozitivno djelovati protiv zla.
5. Da bi mogla ispuniti svoj poziv moralnog odgoja, škola općenito mora stupiti u vezu s roditeljima. Dužnost je škole da radi uspostavljanja takve veze na kraju svakog polugodišta sigurno upozna roditelje ponajprije samo sa svojim sudom o moralnom držanju i znanstvenom napretku učenika, ali i da ih obavijesti o svakom težem prijekoru i kazni koje je dobio učenik. Iako bi bilo poželjno da se, ne uzimajući u obzir te pojedine slučajeve, zapažanja roditelja i učitelja o svim okolnostima značajnim u moralnom pogledu – primjerice o ophođenju, lektiri, razbibrizi učenika i tome slično – uzajamno dopunjuju i korigiraju te osnažuju zajedničkim djelovanjem putem otvorenog obavještanja, škola smije, izuzevši rijetke osobito važne slučajeve, dati daljnji poticaj tomu samo u navedenim slučajevima, a od roditelja se štoviše očekuje da će na takve poticaje ili bez njih, dobro shvaćajući interes svojih sinova sami tražiti da dobiju ili daju daljnje obavijesti. A učitelji, osobito razrednik (§ 97.) i ravnatelj, uvijek trebaju spremno izaći ususret takvoj želji roditelja i njezino ispunjenje smatrati dijelom svoje dužnosti.
6. Osim tih općih sredstava moralnog djelovanja na učenike škola treba sustav³⁴ mjera, uz pomoć kojih će se, s jedne strane, redovito čuvati vanjski red, a s druge će strane, do pravog izražaja u slučaju kršenja doći ćudoredni zahtjevi poslušnosti,

³⁴ U izvorniku je uporabljen izraz „Organismus“.

pozornosti i marljivosti, koje nužno mora postaviti svakome učeniku. Najvažnija ustanova te vrste je određivanje razrednika (*ordinarius*, § 97.) za svaki razred, u čijim se rukama koncentrira cjelokupno upravljanje disciplinom razreda.

7. Posebne prilike pojedinih gimnazija uvjetuju različitosti u posebnim ustanovama, stoga će se u idućim člancima naznačiti samo njihova glavna načela. Svako pojedino učiteljsko vijeće treba na temelju njih i nakon temeljitog razmatranja prilika svoje gimnazije izraditi školski kućni red i podastrijeti ga školskome vijeću na odobrenje.

§ 67.

2. *Disciplina u školi*

1. Držati do reda i stega na svakom nastavnom satu ponajprije je obveza učitelja, kojem je povjeren nastavni sat. U slučaju ako je između pojedinih satova učenicima dopušteno nekoliko minuta za odmor (§ 52., 4), njegova je dužnost odgovorno ih nadzirati tijekom vremena za odmor koje je oduzeto od njegova školskog sata.
2. U toj dužnoj brizi za disciplinu pojedini učitelj glavnu potporu pronalazi u tome da njegova prosudba, njegove primjedbe, prijekori i kazne ne ostanu izolirani, nego da imaju daljnje posljedice za učenika, koje će se pobliže opisati u daljnjem tekstu.
3. Briga o točnom i redovitom pohađanju škole vodi se tako da se imena učenika koji su zakasnili ili koji nedostaju [na nastavi] unesu u razrednu knjigu (§ 72.) i tako se o njima obavijesti razrednik, koji treba odlučiti o slučajevima izostajanja u skladu sa sljedećim člankom. Stroži prijekori i kazne u nižoj gimnaziji dolaze na znanje svima već uz pomoć razredne knjige, u cijeloj gimnaziji putem sjednica razrednog vijeća³⁵ (§ 97., 2. a) ili čak putem sjednica učiteljskog vijeća³⁶ (§ 111., 2). Oni³⁷ na taj način djeluju na postupanje svih učitelja prema učeniku i, ukoliko je ono ostalo bez dovoljnog učinka, na klasifikaciju polugodišnje ili godišnje svjedodžbe³⁸ (§ 76.). Konačno, time što se kraju svakog polugodišta taj završni sud o učeniku sačuva u rangiranju razreda (§ 77.), uz pomoć cijele skupine mjera vodi se briga o tome da se niti jedan prekršaj učenika ne smatra nevažnim, nego da utječe na cjelokupni položaj učenika u školi, premda se njegovim kasnijim ponašanjem može dovesti u zaborav.

§ 68.

3. *Izostanci iz škole*

1. Radi izostanka iz škole svaki učenik, ako unaprijed zna za izostanak, treba uz predočavanje pismenog objašnjenja roditelja ili njihova zastupnika izmoliti

³⁵ Doslovni prijevod glasi: sjednica svih učitelja jednog razreda.

³⁶ Doslovno prevedeno iz izvornika: sjednica svih učitelja.

³⁷ Zamjenica se odnosi na strože prijekore i kazne.

³⁸ U izvorniku stoji „semestralne svjedodžbe“. U prijevodu je korišten izraz polugodišnje i godišnje svjedodžbe jer se u hrvatskome jeziku naziv semestar rabi za označavanje obrazovnih razdoblja u jednoj akademskoj godini u visokome školstvu.

dopuštenje svog razrednika, a također i ravnatelja, ukoliko će se dopust protegnuti na više od jednog dana.

2. Ako se izostanak ne može predvidjeti, učenik ga treba naknadno opravdati uz predočavanje pismene ispričnice, koju su sastavili roditelji ili njihovi zastupnici.
3. O izostancima, koji nisu opravdani na taj način, razrednik procjenom okolnosti treba odrediti ozbiljne ukore ili kazne i o njima bezuvjetno odmah obavijestiti roditelje ili njihove zastupnike.
4. Pojednim učiteljskim vijećima prepuštena je odluka da, drže li dobrim, oslobode učenike obaju najviših razreda više gimnazije od donošenja pismenih objašnjenja roditelja za zahtjeve za dopust kao i za opravdanje nastalih izostanaka, ali svakako s izričitom odredbom, da se, čim se neki učenik lakomislenim izostancima pokaže nedostojnim tog povjerenja, izjednači s učenicima nižih razreda u obvezi donošenja onog pismenog objašnjenja.

§ 69.

4. *Disciplina izvan škole*

Škola tim manje može biti ravnodušna prema ćudorednom ponašanju učenika izvan škole, što više u njezin poziv ulazi moralni odgoj učenika, koji se izvan škole ne mora pokazati ništa manjim nego unutar nje. Međutim, mjera u kojoj će škola kao takva moći upotrijebiti svoj utjecaj na disciplinu izvan svojih prostora vrlo je različita i ovisi o veličini same škole, veličini grada u kojem se nalazi, odnosu između broja domaćih i stranih učenika i drugim okolnostima. Uzimajući u obzir te okolnosti učiteljsko vijeće, koje mora sastaviti odredbe i uručiti ih školskome savjetniku, mjerodavnima mora smatrati sljedeća osnovna načela:

1. Paska nad ćudorednim vladanjem učenika izvan škole samo je djelomično stvar škole, a daleko većim dijelom je neposredno pravo i obveza roditelja ili njihovih zastupnika. Stoga se u određenoj mjeri povoljni uspjeh nastojanja, koja je škola u tom smislu poduzela, može očekivati samo putem njezina sporazuma s roditeljima, na čije je značenje općenito upozoreno u § 66., 5.
2. Jednako tako, budući da je isticanje vrijednosti zakona i očuvanja moralnog reda u svih učenika bitna zadaća škole, u odredbama o vanjskom ponašanju na odgovarajući način treba uzeti u obzir dobne razlike, već i radi toga da se između škole i sveučilišta ne dopusti previše upadljivi skok.
3. Škola treba dobro paziti na to da pri proširenju svojeg nadzora izvan prostora koji joj ponajprije pripadaju sačuva vlastito moralno dostojanstvo neokrnjenim, izbjegavajući svaku sitničavost i svako uhođenje.

§ 70.

5. *Učenici iz drugih mjesta*

U svim mjerama škole koje se tiču discipline pokazalo se nužnim da umjesto roditelja, koji ne stanuju u mjestu u kojem je gimnazija, postoje [njihovi] zastupnici s kojima bi škola mogla službeno komunicirati, osobito u disciplinarnom pogledu. Stoga treba, općenito uzevši, izdati sljedeće odredbe:

1. Kad roditelji koji žive izvan mjesta u kojem je gimnazija sina predaju u gimnaziju, trebaju osobno ili pismeno ravnatelju imenovati stanovnika mjesta [u kojem je gimnazija], kojemu su prenijeli svoje dužnosti i prava kućnog nadzora nad učenicom tako da će obavijesti škole koje mu dolaze smatrati kao da su dane njemu samome.
2. Samo roditelji, a ne i učenici mogu donijeti promjene u izboru tih svojih zastupnika i o tome sami odmah trebaju osobno ili pismeno obavijestiti ravnatelja ili razrednika.
3. Nasuprot tomu, učiteljsko vijeće ima pravo, ako ima opravdanih razloga kućni nadzor [nad nekim učenicom] smatrati nedovoljnim ili čak štetnim, putem zaključka sa svoje sjednice zahtijevati promjenu izbora [zastupnika] te isključiti učenika iz gimnazije, ako to roditelji ne učine na odgovarajući način.

§ 71.

6. *Kazne*

Pravedna disciplinska strogost i u izricanju kazni jest, kako to pokazuje primjer najslobodnijih naroda, najsigurnije sredstvo da se od djece i mladića stvore uistinu moralni slobodni muškarci, i gimnazije barem ne bi trebale smatrati znakom posebne strogosti, ako bi učenika nakon uzaludnog ponavljanja opomena i prijekora odmah željele isključiti iz svoje sredine čim se njihov strogi odgoj nije pokazao pobjedničkim.

Pri uporabi školskih kazni osobito treba gledati na to da se, napose u nižoj gimnaziji, prema lakomisenosti dječje dobi pronade primjerena gradacija, a ne da se od puke opomene odmah prijeđe na najteže kazne. Pri takvom stupnjevanju potrebno je voditi računa o sljedećim točkama:

1. Već se i opomena može stupnjevati na način da se u nižoj gimnaziji upiše u razrednu knjigu (§ 72.), zatim da bude izrečena od strane razrednika na osnovi priopćenja drugih učitelja, i napokon da je kao posljedicu zaključka sjednice [učiteljskog vijeća] izrekne ravnatelj (§ 111., 2).
2. Kao kazna, koja predstavlja samo neposrednu posljedicu lijenosti, za nižu gimnaziju preporučuje se zadržavanje učenika u školi nakon svršetka nastavnih sati, dok ne nadoknadi zahtijevani rezultat za [određene] lekcije. Nadzor koji se time zahtijeva od učitelja smanjuje se, ako se učitelji svakog razreda dogovore o danima tijekom kojih će preuzeti nadzor, u slučaju da je bilo tko od njih odredio takvu kaznu.
3. Među teže kazne, koje se prikladno mogu primijeniti u svim razredima gimnazije, ubrajaju se degradacija i oduzimanje slobode zatvaranjem jednog učenika ili zatvor.³⁹ Degradacija – spuštanje na niže mjesto u razredu – osobito je primjerena [kazna] za trajnu lijenost, rastresenost i slične pogreške. Ona dopušta i različite stupnjeve, ne samo prema broju mjesta za koja je učenik snižen [u poretku razreda], nego i prema tomu vrijedi li ona samo za određene predmete ili za sve (u tom slučaju nju prikladno mogu izreći samo razrednik ili vijeće svih učitelja koji

³⁹ U izvorniku stoji „Carcerstrafe“, što je, sudeći prema opisu kazne u daljnjem tekstu, iskrivljeni izraz za Kerkerstrafe = zatvorsku kaznu ili kaznu tamnicom.

predaju u tom razredu posebnim zaključkom), i prema tome hoće li se učeniku ostaviti mogućnost da u tijeku polugodišta može ponovno zadobiti svoje ranije mjesto, ili se degradacija nastavlja sve do određivanja novog poretka učenika na kraju polugodišta.

4. Zatvorska kazna, premda nije isključena kao kazna za lijenost, ipak je uglavnom prikladna za kažnjavanje neposlušnosti, prkosa i sličnih prijestupa. Može biti stupnjavana prema broju sati, ali nikada ne smije premašiti 8 sati u jednome danu i 16 sati ukupno, ne smije biti u vrijeme održavanja nastavnih sati, niti noću. Pritom se škola uvijek treba držati obveze da učenik kojemu je određena kazna zatvora od učitelja koji provodi kaznu dobije zadaću, koju mora pokazati odmah nakon isteka vremena kazne te da ga učitelj koji provodi kaznu posjeti jednom za vrijeme trajanja kazne. Nastavnički kolektiv treba raspraviti koliko pojedini učitelji jednog razreda imaju pravo primjenjivati tu kaznu i, nasuprot tomu, koliko to mogu učiniti tek nakon razgovora s razrednikom.
5. Tamo gdje običaj dopušta i tjelesno kažnjavanje u nižoj gimnaziji, nema nikakvog razloga da ga se isključi. Međutim, ovdje se osobito ističe zahtjev, potreban za sve kazne, da se provođenje kazni oslobodi svakog oblika strastvenosti, a u ovom slučaju posebno treba pridodati da treba izbjeći svaki oblik tjelesnog ozljeđivanja. O pravu njegova primjenjivanja od svakog pojedinog učitelja ili samo od razrednika svoje prijedloge trebaju iznijeti učiteljska vijeća, ali kao zakon mora vrijediti da tjelesno kažnjavanje općenito smije provoditi samo učitelj, a nikada školski sluga i slični.
6. Za sve dosad opisane kazne pažljivo se treba pridržavati toga da one budu primjerene ne samo prijestupu, radi kojih se određuju, nego i dobi i osobnosti učenika koji se kažnjava, te da učestalom primjenom ne izgube svoju vrijednost. Tjelesno kažnjavanje smije se primjenjivati svuda, a zadržavanje u školi u pravilu samo u nižoj gimnaziji, dok je kazna zatvorom, izuzevši vrlo rijetke slučajeve, prepuštena višoj gimnaziji. Degradacija, vrlo uspješna uz rijetku i opreznu uporabu, kod učestale primjene djeluje upravo suprotno od onoga što se njome želi postići.
7. Najteža kazna kojom škola raspolaže je udaljavanje iz gimnazije. Svaka gimnazija učenika može isključiti samo iz svoje vlastite sredine, a ne ujedno iz svih drugih gimnazija. Isključivanje se može dogoditi samo putem zaključka sjednice učiteljskog vijeća (§ 112., 2) i o njemu se odmah slanjem zapisnika mora obavijestiti [zemaljsko] školsko vijeće. Ono s jedne strane može biti posljedica lošeg uspjeha i kao takvo treba nastupiti uvijek kad učenik u dva uzastopna polugodišta dobije svjedodžbu trećeg reda (§ 76.), ili lijenosti koja se nije mogla ukloniti opomenama i kaznama te pogrešaka koje su se nakupljale tijekom duljeg vremena. U tom slučaju roditelje ili njihove zastupnike prije toga treba pravovremeno obavijestiti o kazni koja će biti izrečena učeniku. Međutim, ona može biti određena i u pojedinom slučaju odlučne nepokornosti ili nemoralnosti, osobito ako ova posljednja prijeti moralu ostalih učenika.⁴⁰ Razloge isključenja treba navesti u ispisnoj svjedodžbi.

⁴⁰ U izvorniku stoji: „der übrigen Schule“ – ostatka škole.

Smatra li potrebnim, učiteljsko vijeće može zemaljskom školskom vijeću podnijeti zahtjev za isključenjem učenika iz svih gimnazija. Ako ono prihvati zahtjev, priopćuje svoju odluku školskim vijećima svih krunovina.

8. Obveza je škole da o svakoj kazni, pa i o opomeni koju je učeniku izrekao ravnatelj, odmah nakon njezinog provođenja na sigurni način pismeno obavijesti roditelje ili njihove zastupnike.
9. Roditelji ili njihovi zastupnici imaju pravo kod ravnatelja ili dalje kod školskog vijeća naknadno uložiti žalbu. Ipak, niti jedan učenik odlaskom iz škole ne može umaknuti obvezi ispaštanja kazne. Neće dobiti ispisnu svjedodžbu dok ne izvrši tu obvezu.

Razredna knjiga

§ 72.

U svakom razredu gimnazije potrebno je voditi razrednu knjigu. Ona mora sadržavati:

1. za svaki nastavni sat podatke o učenicima koji nedostaju i o onima koji su zakasnili;
2. podatak o školskim kaznama koje su dodijeljene učenicima tog razreda tijekom nastavnih sati ili izvan njih;
3. u nižoj gimnaziji uz to još dolazi i mišljenje o općenitom držanju razreda na svakom pojedinom nastavnom satu i bilješka o pohvalama ili kaznama pojedinim učenicima; oboje na kraju nastavnog sata upisuje učitelj koji ga je održao.
4. Nadzor redovitog vođenja razredne knjige stvar je razrednika. (Vidi prilog br. X.).

Promicanje u viši razred, ispit za promicanje u viši razred i javni ispit

§ 73.

1. Na kraju svake školske godine iz svakog razreda gimnazije promiču se u viši razred oni koji su postigli potrebni napredak i time stekli zrelost za idući razred. Dopuštanje ili uskraćivanje prijelaza u viši razred ovisi o mišljenju koje su tijekom cijele školske godine svi učitelji toga razreda stekli o učeniku.
2. U svakom se razredu održava ispit za promicanje u viši razred radi nadopune tog mišljenja tamo gdje o njemu još postoje nedoumice te kao završni uspjeh kojim su što više obuhvaćeni rezultati školske godine.
3. Taj se ispit u svom pismenom dijelu sastoji od sastavka, poimence iz materinjeg jezika i drugog živog jezika (§ 20.), iz oba stara jezika [te zadaće] iz matematike i povijesti, koji učitelj dotičnog predmeta izabere primjereno nastavnim zadaćama razreda, a koje učenici pišu na satu. Zatim ih učitelj ispravlja i daje ih na uvid učitelju istoga predmeta u sljedećem višem razredu sa svojim mišljenjem o odnosu učenikova rada prema zahtijevanom. Ako isti učitelj i u sljedećem višem razredu

treba predavati isti predmet, tada ispravljene testove predaje ravnatelju, koji uz to, dakako, ima ih pravo tražiti na uvid od svakog razreda iz bilo kojeg predmeta.

4. Usmeni ispit za promicanje u viši razred, koji obuhvaća sve nastavne predmete gimnazije, u svakom se razredu drži u nazočnosti ravnatelja i učitelja dotičnog predmeta u sljedećem višem razredu. Sam učitelj tog razreda treba ispitivati dotični predmet tako da i ravnatelj i učitelj sljedećeg višeg razreda imaju pravo sudjelovati u ispitivanju, savjesno uzimajući u obzir poštovanje koje dolikuje u odnosu na kolegu.
5. Odluka o promicanju u viši razred donosi se na vijećanju na kojem se utvrđuje klasifikacija svjedodžbi (§ 76., 4).
6. Kao temeljnog načela za prijelaz u viši razred potrebno je strogo se držati onoga da se on neće odobriti niti jednom učeniku, koji je, makar samo u jednom predmetu, doista nezreo za nastavu u višem razredu. Učenici koji nisu promaknuti u viši razred i sljedeću godinu ostaju u svojem dotadašnjem razredu.
7. Ako promicanje sprječava nedovoljno postignuće u jednom jedinom predmetu i može se nadati da će se nedostatak dati nadoknaditi za kratko vrijeme osobnom marljivošću [učenika], tada učitelji razreda iz kojega učenik treba biti promaknut, uz suglasnost ravnatelja mogu odlučiti da učeniku daju posebno dopuštenje za ispit iz toga predmeta, koji će se održati na kraju praznika prije početka nove školske godine te nakon njegova povoljnog rezultata ponovno na sjednici učiteljskog vijeća mogu postaviti pitanje promicanja učenika u viši razred. Međutim, na to, kao na dopuštenje u iznimnom slučaju, učenik nikad nema izričito pravo.
8. Ne pojavi li se učenik na ispitu za promicanje u viši razred, učiteljsko vijeće odlučuje hoće li biti obvezan na ponavljanje razreda ili će mu kasnije biti dopušteno pristupiti ispitu. Takav naknadni ispit u pravilu se treba održati prije početka iduće školske godine. Ako se učenik radi bolesti pojavi tek nakon početka novog polugodišta, tada učiteljsko vijeće treba raspraviti postoji li nada da će učenik nadoknaditi propuštenu nastavu u razredu u koji želi biti promaknut i nakon toga odobriti ili uskratiti ispit.
9. I naknadno polaganje i ponavljanje ispita moraju se kao opaska unijeti u glavni katalog (§ 115.) i u polugodišnju ili godišnju svjedodžbu.

§ 74.

1. Ispiti za promicanje u viši razred opisani u gornjem dijelu teksta isključuju svaku drugu javnost osim nazočnosti članova učiteljskog vijeća i eventualno gradskog izaslanstva (§ 117.).
2. Od njih treba razlikovati dosad većinom uobičajene javne ispite, čija svrha nije ispitivanje [kao takvo], nego se naprotiv, zainteresiranoj publici žele pokazati rezultati škole. Preporučljivo je zadržati ih na kraju školske godine, u prikladnom obliku koji treba odobriti školski savjetnik, s njima povezati usmenu objavu klasifikacije i rangiranja učenika te u taj krug ponajprije uključiti i dostignuća iz pjevanja.

3. Nagrade koje se dodjeljuju uvijek treba izabrati uzimajući u obzir individualne znanstvene potrebe učenika. U višoj gimnaziji treba ih zadržati samo ondje gdje raspoloživa sredstva dopuštaju izbor vrijednijih predmeta.
4. Ako učiteljsko vijeće ima posebne razloge radi kojih želi isključiti javni ispit, za to treba pribaviti odobrenje školskog savjetnika.

§ 75.

1. Na kraju prvog polugodišta ne održava se niti javni ispit, niti, u pravilu, ispit za promicanje u viši razred. Svjedodžbe koje se daju na kraju prvog polugodišta (§76.) potrebno je utemeljiti na sudu koji su za vrijeme nastave učitelji sami stekli o svojim učenicima. Ako je to radi većeg broja učenika ostalo dvojbeno, iznimno se treba utvrditi uz pomoć ispita.
2. Za one, koji iz gimnazije žele otići na sveučilište, na kraju drugog polugodišta najvišeg razreda umjesto ispita za promicanje u viši razred dolazi maturalni ispit. Nasuprot tomu, učenike, koji nakon svršetka najvišeg razreda žele napustiti gimnaziju bez maturalnog ispita, potrebno je podvrgnuti godišnjem ispitu,⁴¹ koji se treba održati prema temeljnim načelima koja vrijede za ispite za promicanje u viši razred. (Vidi prilog br. XI.)

Polugodišnje i godišnje svjedodžbe

§ 76.

1. Na kraju svakog polugodišta svaki učenik dobiva školsku svjedodžbu, koja na koncu drugog polugodišta uključuje i rezultat ispita za promicanje u viši razred. Oni koji se podvrgnu maturалnom ispitu, umjesto godišnje svjedodžbe [zadnjeg razreda gimnazije] dobivaju maturалnu svjedodžbu.
2. Polugodišnja i godišnja svjedodžba sadrže ocjenu o čudorednom ponašanju do- tičnog učenika, koju je na temelju ocjena svih pojedinih nastavnika tog razreda sastavio razrednik, o njegovoj pažljivosti na nastavnim satovima te o njegovoj marljivosti kod kuće, zatim ocjene pojedinih učitelja o napretku i rezultatima iz pojedinih predmeta.
3. Iz tih karakterističnim riječima izrečenih ocjena proizlazi ocjena o cjelokupnom znanstvenom statusu učenika u odnosu na zahtjeve koji su postavljeni tom razredu, a tu ocjenu treba staviti na vrh svjedodžbe.
4. Za tu gradaciju zadržat će se dosadašnja klasifikacija ocjena u smislu da se na kraju drugog polugodišta ocjena prvog reda dodijeli svima onima, koji su dostigli zadovoljavajuću zrelost za prijelaz u viši razred, a među njima će se posebno naglasiti one koji se ističu (ocjena prvog reda s odlikom). Ocjena drugog reda dodjeljuje se onima, koji nisu dostigli tu zrelost, ali još nije izgubljena nada da će uz dulje učenje ili naporniju marljivost moći ostvariti ono što se zahtijeva. Napokon, treći red [dodjeljuje se] onima, koje se na taj način istodobno želi

⁴¹ U izvorniku stoji „Semestralprüfung“. U jednoj od prethodnih bilježaka objašnjena je uporaba izraza „polugodišnji i godišnji“ u prijevodu na hrvatski jezik umjesto pridjeva „semestralni“.

opomenuti da ozbiljno preispitaju ne bi li bilo ispravnije da izaberu neki drugi profesionalni put.

Isto značenje ima klasifikacija ocjena i na kraju prvoga polugodišta, samo modificirana prema manje strogo izdvojenim zahtjevima prve polovine školske godine.

5. Prema prirodi ocjena, na njih čudoredno vladanje učenika nema utjecaja - štoviše, ono se posebno ocjenjuje u svjedodžbi. Ipak, niti jedan učenik ne smije dobiti [ocjenu] prvog reda s odlikom, ako nije besprijekoran u moralnom smislu.
6. U sporednoj rubrici treba upisati dvije napomene: o izvanjskoj formi pismenih zadaća i o pohađanju škole dotičnog učenika.
7. Svjedodžbe potpisuju ravnatelj i svi učitelji razreda kojemu pripada dotični učenik.
8. Važno je da roditelji ili njihovi zastupnici prime na znanje svjedodžbe i učiteljska vijeća trebaju u svezi s tim, ako im se čini potrebnim, donijeti odgovarajuće mjere. Osobito u slučaju, kad se zbog lošeg napretka nekog učenika njegovo udaljavanje iz škole smatra poželjnim, a učiteljsko vijeće misli da to ne može samostalno učiniti, to treba ozbiljno i izričito savjetovati roditeljima učenika, i to kako u interesu učenika, tako i da se školu oslobodi ograničavajućeg tereta. (Vidi prilog br. XII.)

Rangiranje učenika

(Prema mjestu)

§ 77.

- [1.] Ako se tome ne protivi velik broj učenika ili neki sprječavajući običaj, o kojima treba izvijestiti zemaljsko školsko vijeće, s podjelom polugodišnjih svjedodžbi na kraju prvog i drugog polugodišta povezuje se utvrđivanje ranga prema kojem učenici u idućem polugodištu trebaju zauzeti svoja mjesta u razredu. To rangiranje treba uz pomoć klasifikacije detaljnije razraditi poredak među učenicima, naveden među općim rubrikama, i sve učenike poredati u slijed od najistaknutijih do najslabijih prema njihovim ukupnim rezultatima.
2. Budući da rangiranje učenika prema mjestu predstavlja daljnje provođenje klasifikacije, oboje treba utemeljiti na ukupnom rezultatu učenika bez utjecaja suda o moralnom ponašanju. Iznimku u tom pogledu predstavlja u § 76., ⁵⁴² sadržana odredba o klasifikaciji.
3. Među učenicima koji u uzastopnim polugodištima dobivaju iste ocjene u svjedodžbama, u višim će razredima, kad rezultati učenika obično ostaju ujednačeniji, biti manje povoda za promjenu uzajamnog poretka i trebat će izbjegavati svaku sitničavost u njegovu određivanju. Češće poticaje za to pronalazi se, sukladno prirodi dobi, u nižim i srednjim razredima.
4. Poredak u najnižem razredu treba odrediti tek na kraju prvog polugodišta; u međuvremenu razrednik učenicima dodjeljuje njihova mjesta. Učenici, koji su pri

⁴² U izvorniku pogrešno stoji § 75., 5. Zacijelo je riječ o § 76., 5, jer prethodni članak ima samo dva stavka.

svom ulasku [u školu] primljeni u neki drugi, a ne u najniži razred, svoje mjesto u poretku dobivaju na kraju polugodišta, a do tada sjede na najnižem mjestu u razredu.

Maturalni ispiti i svjedodžbe

§ 78.

Svrha i mjesto [održavanja] ispita

1. Pravo na pohađanje sveučilišta, teološkog, pravnog, medicinskog ili filozofskog studija, za onoga, koji se onamo želi upisati kao redoviti slušač, ovisi o položenom maturalnom ispitu, neovisno o tome je li gimnazijsko obrazovanje završio u privatnoj ili javnoj [gimnaziji].
2. Svaka javna gimnazija na kraju svake školske godine, pod vodstvom školskog savjetnika kojem je podređena, treba organizirati maturalni ispit.
3. Privatne gimnazije nemaju pravo organizirati maturalne ispite, one trebaju svoje učenike poslati na gimnaziju koja je ovlaštena za provođenje ispita. Međutim, da bi se rezultati privatne gimnazije mogli ispravno procijeniti, svi njezini maturanti trebaju se prijaviti za ispit u istoj gimnaziji. Za iznimke je potrebno odobrenje zemaljskog školskog vijeća.

§ 79.

Uvjeti za pristup ispitu

1. Svakome gimnazijalcu dopušteno je izaći na maturalni ispit na kraju posljednje godine gimnazijskog tečaja. U tu svrhu on se dva mjeseca prije kraja nastave treba kod razrednika pismeno prijaviti za maturalni ispit i priložiti pismeno obrazloženje svojih roditelja ili njihovih zastupnika da oni žele odlazak svojega sina iz škole.
2. Nakon toga učiteljsko vijeće na sjednici razmatra je li obrazovno stanje prijavljenih takvo da se s vjerojatnošću može očekivati izdavanje svjedodžbe zrelosti. One, kod kojih u svezi s tim postoje opravdane sumnje, razrednik najvišeg razreda treba odvratiti od polaganja ispita i taj savjet poticajno priopćiti roditeljima. Međutim, učiteljsko vijeće nema pravo te učenike isključiti od [polaganja] ispita.
3. Ako gimnazija nije ovlaštena za provođenje ispita, tada rezultat upravo opisanih koraka treba pravovremeno poslati gimnaziji u kojoj će učenici polagati ispit. Potrebno je priložiti člankom 82. zahtijevanu tablicu, u kojoj treba ispuniti rubrike označene s A. Također je potrebno u pisanom obliku dati informacije koje su nužne da bi se učiteljsko vijeće koje ispituje moglo pridržavati § 81., 2.
4. Da bi stekli pravo pohađanja sveučilišta, učenici koji dobivaju privatnu poduku moraju se podvrgnuti maturalnom ispitu u nekoj gimnaziji i prijaviti se u isto vrijeme i na isti način kao učenici gimnazije. Kod njih dopuštenje za izlazak na ispit ovisi o tome jesu li navršili 18 godina života.

§ 80.

Provedba ispita

1. Kad se putem prijava i rasprava, koje se na njih nadovezuju, utvrdi tko će na kraju školske godine polagati maturu, ravnatelj treba školskom savjetniku javiti broj onih koje treba ispitati i priložiti napomene učiteljskog vijeća o vjerojatnosti polaganja ispita. On istodobno treba poslati i teme, koje profesori pojedinih predmeta predlažu za pismene radove (§ 81.) i to oni za pismeni ispit iz svakog predmeta trebaju dati na izbor više zadataka.
2. U odgovoru na taj izvještaj školski savjetnik određuje koja se od predloženih tema za svaki predmet treba zadati učenicima i ima pravo, ako niti jednu ne drži prikladnom, sam postaviti zadatak umjesto predloženih.
3. Istodobno naznačuje do kojeg dana najkasnije treba ispraviti pismene radove i poslati ih njemu s pregledom ocjena (§ 82.) te kojeg dana ili kojih dana treba održati usmeni ispit.

§ 81.

Pismeni ispit

1. Pismeni ispit sastoji se od klauzura sljedeće vrste:
 - a) sastavka na materinjem jeziku, za što treba uporabiti 5 sati,
 - b) prijevoda s latinskog: 2 sata,
 - c) prijevoda s grčkog: 3 sata,
 - d) prijevoda na latinski: 3 sata,
 - e) zadaće iz matematike: 4 sata,
 - f) Ispit iz drugog živog jezika (§ 20.), ocjena kojeg se upisuje u maturalnu svjedodžbu, održava se samo na izričiti zahtjev učenika ili njihovih roditelja, ali ona nema nikakav utjecaj na odluku o zrelosti učenika. Za sastavak, koji se piše u tom slučaju, treba uporabiti 3 sata.
2. Za zadaću iz materinjeg jezika potrebno je izabrati temu koja se nalazi unutar misaonog kruga učenika i koja je primjerena visini općeg obrazovanja koju trebaju izraziti, ali da ona sama ili neka njoj vrlo srodna tema već nije obrađena na nastavi. Ako ovaj sastavak ponajprije treba ispitati opću naobrazbu, onaj drugi, koji je potrebno napisati iz drugog živog jezika, treba ispitati posebno znanje jezika, [a] za njega je potrebno izabrati razmjerno lakšu temu. Odlomke za prevođenje s latinskog i grčkog treba izabrati iz težih spisatelja koji se čitaju u gimnaziji, ali sami izabrani odlomci ne smiju biti oni koji su čitani na nastavi.⁴³ Za prevođenje na latinski jezik potrebno je izabrati sastavak, koji je doista napisan na materinjem jeziku i nije izričito sastavljen za potrebe prijevoda na latinski, ali koji je svojim misaonim sadržajem pogodan za prevođenje na latinski jezik. Napokon, matematičke zadatke potrebno je tako definirati da ne zahtijevaju znanje prepoznavanja dalekih tema, koje su se pojavljivale možda samo kao primjer ili za vježbanje u gimnaziji, nego da provjeravaju sigurnu uvježbanost glavnih dijelova gradiva, sukladno zahtjevima pobliže opisanim u § 84., 6.

⁴³ Doslovan prijevod izvornika glasio bi: u razredima.

3. Kao pomoćna sredstva za prijevode s latinskog i grčkog jezika dopušteni su rječnici tih jezika, a za matematiku logaritamske tablice. Za sastavak na materinjem jeziku i na drugom živom jeziku te za prijevod na latinski jezik nisu dopuštena nikakva pomoćna sredstva. Izdanja spisatelja, koja se koriste za prevodenje, ne smiju sadržavati nikakve [rukom] pisane ili tiskane napomene ili prijevode.
4. Nastavnički kolektiv treba smatrati obvezom vlastite savjesti brigu o tome da zadaci određeni za pismene radove učenicima ne budu poznati prije no što počnu na njima raditi te da nadzor za vrijeme pisanja radova onemogućiti svako nedopušteno pomoćno sredstvo i svaki drugačiji nepošteni postupak.
5. Dane za pisanje klauzura određuje ravnatelj u dogovoru s učiteljima najvišeg razreda. Ti radni dani moraju padati neposredno jedan za drugim, ali ni za jedan dan ne smije se odrediti više od 5 radnih sati. Vrijeme dopušteno za svaki pojedini rad ni na koji način ne smije biti prekinuto slobodnim vremenom.
6. Nadzor za vrijeme klauzura obavljaju učitelji najvišeg razreda uz suglasnost ili po odredbi ravnatelja. Svaki od njih u zapisnik koji piše istodobno [s odvijanjem klauzure] zapisuje trajanje nadzora, vrijeme kad su pojedini ispitanici predali svoje radove te eventualne protuzakonnosti koje su se dogodile.
7. U istoj radnoj prostoriji ne smije svoje klauzure pisati više od 20 maturanata. Stoga, ako je broj veći, treba ih podijeliti tako da skupine, u kojima taj broj ne smije biti prekoračen, istovremeno rade u odvojenim prostorijama, svaka pod posebnim nadzorom.
8. Čim je neki ispitanik gotov sa svojim radom, treba ga predati, i to čistopis, ako ga je napravio, i koncept te napustiti radnu prostoriju.
9. Ako ispitanik učini prijevaru pri pisanju klauzure, sastojala se ona u korištenju tuđeg rada ili nedopuštenih pomoćnih sredstava, odmah ga treba udaljiti iz radne prostorije. On potom treba sve klauzure izraditi pod posebnim nadzorom uz dodjelu novih zadataka od strane zemaljskog školskog vijeća i u vremenu izvan nastave, a njegovo protuzakonito ponašanje posebno će se napomenuti u njegovoj ispisnoj svjedodžbi. Drugi pokušaj prijevare isključuje ga sa ispitivanja u tom ispitnom roku. O posljedicama spomenutog ponašanja učenike treba obavijestiti prije početka rada na klauzuri i najizričitije ih opomenuti.

§ 82.

Ispravljanje pisanih ispitnih radova

1. Svaku klauzuru ispravlja profesor koji je zadao zadatak i na nju treba staviti određenu ocjenu, koja označava odnos rada prema zakonom utvrđenom mjerilu (§ 84.). Svaki rad potom cirkulira i među drugim profesorima koji sudjeluju na ispitu.
2. Nakon toga ravnatelj ga do naznačenog roka (§ 80., 3) šalje školskome savjetniku, prilažući tabelarni pregled u kojem su uz ime svakog ispitanika navedene ocjene iz pojedinih ispitnih zadataka kao i ocjene prosječnih rezultata toga učenika iz istih predmeta tijekom školske godine, dok se rubrike potrebne za kasnije unošenje ocjene o rezultatima usmenog ispita ostavljaju praznima. [Taj je pregled] otprilike u ovakvom obliku:

[illegible]

§ 83.

Usmeni ispit

1. Usmeni ispit održat će se u prva četiri tjedna nakon početka nove školske godine u vrijeme koje je odredio školski savjetnik te uz osobnu nazočnost i pod vodstvom jednoga člana zemaljskog školskog vijeća.
2. On obuhvaća:
 - a) književnost na materinjem jeziku,
 - b) latinski jezik i književnost,
 - c) grčki jezik i književnost,
 - d) povijest i geografiju,
 - e) matematiku,
 - f) povijest prirode i fiziku,
 - g) gramatiku i književnost drugog živog jezika, u slučaju opisanom u § 81., 1.
3. U pravilu niti jedan ispitanik ne smije biti oslobođen usmenog ispita iz nekog predmeta, ali školski savjetnik ima pravo iznimno jedan predmet izostaviti za neke ili sve ispitanike i tako dobiveno vrijeme dodijeliti nekom drugom predmetu ispitivanja.
4. Usmeni ispit učenika koji se istodobno ispituju traje jedan dan, tijekom kojega se za ispitivanje može uporabiti 8-9 sati uz primjereni prekid. Istoga dana ne smije biti ispitivano više od 15 učenika.
5. Prije početka usmenog ispita školski savjetnik s učiteljima, koji sudjeluju u ispitivanju, raspravlja o rezultatima pismenih radova ispitanika, tako da se tijekom te rasprave utvrdi ocjena pismenog ispita za pojedine učenike iz pojedinih predmeta, [u slučajevima] kad školski savjetnik osporava ocjenu⁴⁴ profesora koji ispituje. Pritom školski savjetnik može zatražiti da mu se pokaže nekoliko ili svi pismeni radovi koje je u posljednjoj školskoj godini predao dotični ispitanik. Strani učenici u tu svrhu sa sobom trebaju donijeti pismene radove koje su napisali u drugoj gimnaziji. Nadalje, na prijedlog dotičnog učitelja on⁴⁵ određuje što će se usmeno ispitivati iz pojedinih nastavnih predmeta, kojim redoslijedom i u kojem trajanju za pojedine objekte⁴⁶.
6. Svaki predmet treba ispitivati profesor koji ga predaje u najvišem razredu, [a] matematiku profesor tog predmeta u 3. razredu više gimnazije.⁴⁷ Ipak, školski savjetnik ima pravo, ako ispitivanje iz nekog predmeta ne smatra prikladnim, sam se uključiti u daljnje ispitivanje na način koji dolikuje ugledu dotičnog učitelja.
7. Na usmenom ispitu stalno moraju biti nazočni: školski savjetnik, ravnatelj, profesor najvišeg razreda, profesor matematike u 3. razredu više gimnazije. Vrlo je poželjna nazočnost svih ostalih profesora gimnazije i radi toga se u vrijeme usmenog

⁴⁴ U izvorniku stoji izraz „Fassung“ – oblik, varijanta, ali se iz konteksta vidi da se podrazumijeva varijanta ocjene.

⁴⁵ Misli se na školskog savjetnika.

⁴⁶ Ovaj izraz može se odnositi i na predmete i na učenike, ali se iz stavka 6 može zaključiti da se misli na nastavni predmet.

⁴⁷ Razlog tomu je što se matematika nije učila u četvrtom razredu više gimnazije.

maturalnog ispita prekida nastava svih razreda gimnazije. Osim toga, usmenom ispitu smiju nazočiti: članovi općinskog ili gradskog gimnazijskog izaslanstva (stoga im ravnatelj službeno treba najaviti vrijeme usmenog maturalnog ispita) te roditelji ili skrbnici učenika koji se ispituju.

8. Tijekom samog ispita o rezultatima pojedinih učenika u pojedinim ispitnim predmetima vodi se zapisnik u obliku tablice, koji vodi jedan od nastavnika koji ne ispituju, a provjerava ga nastavnik-ispitivač svaki put nakon završetka [ispitivanja] svog predmeta.

§ 84.

Mjerila ocjenjivanja

Kao mjerilo ocjenjivanja za pismena kao i za usmena dostignuća učenika služe općenito zahtjevi koji se sukladno obrazovnim zadaćama više gimnazije trebaju postavljati pred učenike, tako da se ispitivanje i ocjenjivanje ne ograničavaju na nastavno gradivo posljednje školske godine, niti se ono pretežno ističe, nego se, naprotiv, gleda naobrazba proizašla iz cjelokupne nastave. Prema tome, zahtjevi se postavljaju na sljedeći način:

1. Materinji jezik

Od ispitnika treba tražiti historijski pregled lijepe književnosti i poznavanje njezinih istaknutih djela preko vlastitog čitanja. (Za njemački jezik kao materinji jezik osobito: historijski pregled lijepe književnosti; poznavanje pjesme o Nibelunzima preko čitanja njezinih pojedinih dijelova na izvornom jeziku te vlastitim čitanjem stečeno znanje o istaknutim djelima iz vremena nakon Klopstocka.⁴⁸)

Nadalje, ispitanik mora pokazati sposobnost da neku temu iz svog misaonog kruga obradi jezično ispravno, jasno i s određenom vještinom.

2. Drugi živi jezik

Zahtjevi koje bi trebalo postaviti učenicima mogu se razabrati iz § 33.

3. Latinski jezik i književnost

Ispitanik mora moći izvijestiti o književnicima koji se čitaju u gimnaziji, dakle o Cezaru, Liviju, Salustiju, Ciceronovim govorima, Tacitu, Vergiliju i Horaciju u pogledu sadržaja i forme njihovih djela i mora biti sposoban nakon kraćeg razmišljanja i na osnovi temeljitoga gramatičkog znanja vješto prevesti ulomak iz tih autora, koji nije čitan u školi i koji nije nerazumljiv radi kritičkih i većih sadržajnih poteškoća. Pri čitanju predloženog ulomka na latinskom jeziku mora pokazati sigurnost u prozodiji; u metrici moraju mu biti poznati elegijski metri te lirski metri upotrijebljeni u Horacija.

Njegovo prevođenje na latinski mora pokazati sigurnost u gramatici i određenu vještinu u usporedbi izražajnih oblika materinjeg jezika s latinskim jezikom.

⁴⁸ Friedrich Gottlieb Klopstock (1724.-1803.), njemački pjesnik koji je svojom poezijom sa snažno izraženim osjećajnim elementima utro put poznatom njemačkom književnom pokretu Sturm und Drang i utjecao je, među ostalima, i na velikane njemačke književnosti tog razdoblja Johanna Wolfganga Goethea i Friedricha Schillera.

4. Grčki jezik i književnost

Ispitanik mora moći položiti račune o onome što se čitalo iz Homera, Herodota, Demostena, Platona i Sofokla u pogledu sadržaja i forme i mora biti sposoban na osnovi temeljitoga gramatičkog znanja vješto prevesti ulomak iz djela tih pisaca, koji nije čitan na nastavi, ali koji nije osobito težak uz navođenje eventualno rjeđih, njemu nepoznatih riječi.

5. Povijest i geografija

U povijesti se od učenika koji polaže ispit treba očekivati: pregled stare povijesti po liniji grčke i rimske povijesti te točnije poznavanje povijesti Grka do Aleksandra i [povijesti] Rimljana do Augusta; zatim pregled srednje i nove povijesti te točno poznavanje novije povijesti prema liniji austrijske povijesti, kao i poznavanje sadašnjih glavnih prilika domovine.

U geografiji se od ispitanika treba zahtijevati znanje glavnih tema matematičke i fizikalne geografije te političke geografije onoliko koliko je nužno povezana sa zahtjevima prethodno iznesenima za povijest.

6. Matematika

U planimetriji i trigonometriji ispitanik mora biti toliko izvježban da je nakon kraćeg razmišljanja sam u stanju naći dokaze poučaka i rješenja zadataka, koji su u jednostavnoj i neposrednoj vezi s temeljnim poučcima onih područja; u ostalim dijelovima geometrije mora pokazati znanje s razumijevanjem temeljnih poučaka i njihovih dokaza. Nadalje, mora s lakoćom rješavati jednostavne jednačbe prvog stupnja s jednom ili više nepoznanica te drugog stupnja s jednom nepoznanicom, znati izvrsno računati s logaritmima, a u ostalim područjima aritmetike i algebre biti upoznat s glavnim teoremima i s njihovim znanstvenim sklopom.

7. Povijest prirode i fizika

U povijesti prirode ispitanik mora pokazati da poznaje sistematiku tri prirodna carstva, predmete iz prirode, koji mu se pokazu, mora odrediti prema vrsti i redu te moći opisati najvažnije životne procese u životinja.

U fizici se od učenika koji polaže ispit treba zahtijevati poznavanje temeljnih pojava i temeljnih zakona iz pojedinih područja te sposobnost da uz pomoć njih objasni s njima povezane prirodne pojave.

§ 85.

Vijećanje o svjedodžbama

1. Na osnovi mjerila za zahtijevano u pojedinim predmetima, koja je potrebno primjenjivati već i kod ispravljanja pismenih radova, nakon završetka usmenog ispita i nakon udaljavanja eventualno nazočnih očeva ili skrbnika, profesorski kolegij pod predsjedanjem školskog savjetnika savjetuje se o tome koju će ocjenu iz pojedinih predmeta i koju ukupnu ocjenu odrediti za svakog od ispitanih [učenika].
2. Najprikladniji je tijekom vijećanja da se za svakog ispitanog učenika redom utvrde sve pojedine ocjene i ukupna ocjena te tako redom za sve ispitane učenike.

3. Dakle, prvo se od učitelja materinjeg jezika zatraži da za ispitanika predloži ocjenu iz usmenog ispita koja se, nakon što se nepromijenjena ili nakon rasprave prihvati s modifikacijama, unosi se u tabelarni pregled (§ 82.). Isti učitelj podnosi zatim prijedlog ocjene ispitanika za cjelokupni pismeni i usmeni ispit iz tog predmeta, koja se unosi u zapisnik u obliku prihvaćenom od ispitnog kolegija. Na isti način za svoj predmet postupa svaki od preostalih učitelja koji su sudjelovali u provođenju ispita.
4. Nakon što je to učinjeno za sve ispitne predmete kod istog ispitanog učenika dolazi se do pitanja na koje se može neposredno odgovoriti iz već postojećih ocjena – treba li ispitanom učeniku priznati zrelost za sveučilište ili ne. Isti postupak provest će se kod svakog pojedinog ispitanog učenika.
5. Ako je u raspravama o ocjeni iz pojedinog predmeta ili o ukupnoj ocjeni potrebno glasovanje, tada samo profesori najvišeg razreda i profesor matematike u 3. razredu više gimnazije imaju pravo glasovati, dok ostali profesori tijekom rasprave mogu izreći svoje mišljenje. U slučaju izjednačenosti u glasovima odlučujući glas ima školski savjetnik.
6. Na kraju vijećanja naglas se čita zapisnik koji sadrži utvrđene ocjene iz pojedinih predmeta i ukupnu ocjenu te ga potpisuju školski savjetnik i profesori koji su sudjelovali u ispitivanju.
7. Odluku o priznatoj ili osporenoj zrelosti za sveučilište nakon završetka vijećanja maturantima priopćuje školski savjetnik.

§ 86.

Svjedodžba

1. Sukladno ocjenama utvrđenima na završnom vijećanju [profesora] razrednik najvišeg razreda redigira svjedodžbe pojedinih maturanata.
2. One prema potpunim osobnim podacima učenika koji napušta gimnaziju, među kojima je potrebno navesti i vjersku pripadnost, zatim gimnazije koje je učenik pohađao i trajanje njegova boravka u svakoj gimnaziji općenito i posebno u pojedinim razredima, moraju sadržavati:
 - a) ocjenu o moralnom ponašanju učenika, koji odlazi, tijekom trajanja njegova školovanja,
 - b) točnu ocjenu o njegovim rezultatima iz svih pojedinih ispitnih predmeta,
 - c) na kraju ocjenu dodjeljuje li mu se prema tome zrelost za sveučilište ili mu se još ne može priznati.
3. Nakon toga razrednik najvišeg razreda na sjednici sazvanoj u tu svrhu predoči učiteljskom vijeću svoju redakciju svjedodžbi. Ono treba potvrditi ili modificirati ocjene o moralnom ponašanju, koje je donio sam razrednik i provjeriti ocjene iz pojedinih nastavnih predmeta u smislu da li se slažu s onima u zapisniku o [maturalnom] ispitu.
4. Nakon što je to učinjeno, svjedodžbe se prepisuju i potpisuju ih ravnatelj i profesori koji su sudjelovali na [maturalnom] ispitu te se šalju na supotpis školskom

savjetniku uz prilaganje zapisnika o ispitu, nakon čega se uručuju učeniku koji odlazi iz škole.

5. I onima, kojima se nije mogla priznati zrelost, izdaje se cjelovita svjedodžba o ispitu. Na kraju nje mora se ne samo objasniti da se ispitanom učeniku još nije mogla priznati zrelost za sveučilište, nego i unutar kojeg vremena se isti najranije smije prijaviti za ponovno polaganje ispita.
6. Pritom je dopušteno da mu se, ukoliko to dozvoljava stupanj njegova znanja, stavi rok od samo pola godine. Ako je potrebno, u tu svrhu se na kraju prvog polugodišta školske godine u gimnaziji u gradu u kojoj je sjedište školskog savjetnika, drži izvanredni maturalni ispit, kojemu se treba podvrgnuti ispitanik, ako želi iskoristiti povlasticu kraćeg roka, neovisno o tome u kojoj je gimnaziji ranije bio.
7. Za polaganje tog drugog ispita on mora predložiti ispitnu svjedodžbu o prvome ispitu, i pritom je dopušteno da u cijelosti ili djelomice bude oslobođen ispita iz predmeta iz kojih se istaknuo, premda u cjelini nije proglašen zrelim.
8. Ako se ispitaniku i nakon drugog ispita ne može dodijeliti svjedodžba o zrelosti, tada ga u pravilu treba isključiti od svakog daljnjeg ispita te vrste. Ipak, u slučajevima koje osobito treba uzeti u obzir, školski mu savjetnik iznimno može dopustiti da izađe na treći ispit, ali nikako na četvrti.

§ 87.

Pristojbe

Ispitanik prije početka usmenog ispita treba platiti --- forinti⁴⁹ pristojbe za ispit, ako je najviši razred gimnazije učio kao učenik javne gimnazije, a trostruko više, ako je bio privatni učenik.

§ 88.

Posljedice svjedodžbe

1. Pravo pohađanja sveučilišta ili pojedinog takozvanog fakultetskog studija, kao i mogućnost daljnjih prava proizašlih iz takvog studija, pojedinac stječe samo uz pomoć svjedodžbe zrelosti.
2. Maturalnu svjedodžbu potrebno je priložiti kod natjecanja za stipendije, kod prijavljivanja za državne ispite za koje su pretpostavke sveučilišni studiji, prigodom natječaja za promoviranje ili habilitacije, te napokon kod prijave na natječaj za prvo namještenje u državnoj službi. (Vidi prilog br. XIII.)

Završne svjedodžbe

§ 89.

1. Da učenici napuste gimnaziju ne javivši se osobno ravnatelju i profesorima, protivni se poštovanju i zahvalnosti, koje duguju ustanovi i ljudima koji su se trudili oko njihove duhovne izobrazbe. Stoga treba nastojati da tomu suprotno ponašanje

⁴⁹ U izvorniku nije naveden brojčani iznos pristojbe za maturalni ispit.

postane postojanim običajem i da se njegovo kršenje smatra nečasnim. Osim toga, jednako kao što je ulazak u gimnaziju uvjetovan očitovanjem roditelja ili njihovih zastupnika, tako niti izlazak [iz gimnazije] ne bi trebao uslijediti bez njega.

2. Ako učenik napušta gimnaziju na kraju polugodišta, tada mu zadnja polugodišnja ili godišnja svjedodžba ili maturalna svjedodžba služi kao završna svjedodžba. U tom slučaju na kraju polugodišnje ili godišnje svjedodžbe stavlja se napomena da učenik napušta gimnaziju.
3. Ako učenik odlazi u tijeku polugodišta, tada mu na zahtjev njegovih roditelja ili skrbnika treba izdati svjedodžbu o proteklom dijelu polugodišta, u kojoj treba izričito napomenuti da je učenik otišao prije kraja polugodišta i kada je otišao, a koju treba sastaviti na osnovi temeljnih načela važećih za svjedodžbe prvog polugodišta (§ 75., 1). Međutim, u tom slučaju treba izostati opća ocjena, predviđena da sažimanje rezultata cijelog polugodišta (ocjena prvog reda s odlikom itd.).

Privatni učenici

§ 90.

1. Budući da je odlučivanje o načinu na koji roditelji svojim sinovima žele dati više obrazovanje općenito prepušteno procjeni samih roditelja, podvrgavanje školskim ispitima u određeno vrijeme prestaje za one koji svojim sinovima, nakon što su položili zakonom propisani ispit u pučkoj školi, žele pružiti gimnazijsko obrazovanje putem privatne nastave. Štoviše, ukidanjem te obveze odgovornost koju roditelji preuzimaju za obrazovanje svojih sinova povećava se, a ne smanjuje, jer u svim slučajevima gdje se trebaju steći ta određena prava - primjerice, za primanje u određeni razred javne gimnazije, za dopuštenje [studiranja na] sveučilištu, za dopuštenje za državnu službu koja zahtijeva gimnazijsko obrazovanje ili jedan njegov dio i slične [službe] - bit će strogo podvrgnuti istim zahtjevima koje gimnazija sa svojim novim ustrojem postavlja svojim vlastitim učenicima.
2. Stoga je prijeko potrebno i u njihovu vlastitom interesu savjetovati roditeljima koji svoje sinove daju na privatnu poduku da ih pravodobno, najbolje svake godine, podvrgnu ispitu na gimnaziji, da bi stekli utemeljeno osvjedočenje o njihovu znanstvenom napretku i da ne bi prekasno spoznali moguća zavaravanja u svojim nadanjima.
3. Za ispit učenika koji uči privatno, ako to ujedno nije prijamni ispit, plaća se pristojba od --- forinti.⁵⁰

⁵⁰ U izvorniku nije naveden iznos pristojbe.

Četvrti odjeljak

Učitelji

Redoviti učitelji, sporedni i pomoćni učitelji

§ 91.

1. Opće znanje, koje je svrha gimnazije, mogu pružiti samo oni učitelji koji ga sami posjeduju. Na tom osnovnom načelu temelje se odredbe „Privremenog zakona o ispitivanju kandidata za službu gimnazijskog profesora“ od 30. kolovoza 1849., br. 5880.⁵¹ Samo kaligrafiju, crtanje, pjevanje, gimnastiku i slične tehničke predmete, zatim moderne jezike s iznimkom materinjeg jezika, smiju predavati ljudi koji nisu položili taj ispit.
 2. Učitelji, koji poučavaju samo tehničke predmete, neovisno o tome jesu li inače položili opći ispit za službu učitelja ili nisu, te učitelji modernih jezika, koji nisu položili taj ispit, jesu izvanredni ili sporedni učitelji.
- Pravi učitelji, koji podučavaju druge [predmete] od odgojnih predmeta zajedno s njima ili bez njih i koji su položili opći ispit za službu učitelja, jesu redoviti učitelji. (§ 92., 3)
3. Kandidati za učiteljsku službu, koji se koriste za podučavanje tijekom svog jednogodišnjeg probnog roka ili nakon njega, nazivaju se pomoćnim učiteljima.
 4. Potrebno je nastojati da postupno sve predmete, a osobito moderne jezike, umjesto sporednih učitelja predaju redoviti učitelji.

§ 92.

1. Na svakoj gimnaziji postoji jedan ili više vjeroučitelja one vjeroispovijesti kojoj pripadaju svi učenici ili pretežna većina njih.
2. Učenike, sljedbenike vjere koja nije vjera većine, trebaju podučavati vjeroučitelji, koji se u pravilu ne ubrajaju u nastavnički kolektiv gimnazije.
3. Ako inače posjeduju za to potrebna svojstva, učitelji vjeronauka mogu uz vjeronauk preuzeti i druge nastavne predmete. Posebne zakonske odredbe propisuju koje uvjete trebaju ispuniti da bi mogli biti namješteni kao vjeroučitelji. U međuvremenu stvarno namještene učitelje vjeronauka svakako treba pribrojiti redovitim profesorima.
4. Poželjno je da se nastava vjeronauka tijekom svih osam godina ne nalazi u istim rukama, kako zbog različite sposobnosti podučavanja potrebne za višu i nižu gimnaziju, tako i radi toga što promjena učitelja unutar određenih granica učenike štiti od zamora.

⁵¹ U izvorniku završetak navodnika stoji ovdje.

§ 93.

1. Broj tjednih nastavnih sati, koji otpada na sve obvezne nastavne predmete uključujući i drugi zemaljski jezik, na potpunim gimnazijama zahtijeva 12, a na nižim gimnazijama 6 redovitih učitelja.
2. Jedan od njih je ravnatelj gimnazije.
3. Ravnatelj u potpunoj gimnaziji tjedno treba držati 8 – 10, a u nižoj gimnaziji 10 – 14 sati. Svaki drugi učitelj može biti obvezan držati najviše do 20 sati.
4. Samo u slučaju spriječenosti jednog učitelja, ostali ga trebaju zamijeniti i mogu biti zadržani da rade više od 20 sati. Ali ako takvo povećanje rada traje dulje vrijeme, tada daje pravo na pravedno obeštećenje.

§ 94.

1. Ako se pretpostavlja da će biti potrebna dulja zamjena za jednog učitelja, ravnatelj privremeno treba zaposliti učiteljskog kandidata koji je stekao teorijsku i praktičnu osposobljenost za učiteljsku službu i to prijaviti školskom savjetniku.
2. Ako na raspolaganju nema prikladnu osobu, treba se radi toga obratiti školskom savjetniku.
3. Za podupiranje učiteljskih potencijala gimnazije, i izvan slučajeva spriječenosti nekog učitelja mogu se dovesti pomoćni učitelji (§ 91.). Međutim, njihovo uključivanje uvijek pretpostavlja prethodno odobrenje školskog savjetnika.
4. Ukidaju se dosadašnja vježbenička mjesta. Dodaci namijenjeni njima mogu se u cijelosti ili dijelom uporabiti za financijsko obeštećenje pomoćnih učitelja.

Raspodjela nastavnih predmeta

§ 95.

1. Svi ili gotovo svi nastavni predmeti jednog razreda ubuduće ne mogu biti u rukama jednog jedinog učitelja.
2. Svaki redoviti učitelj mora biti osposobljen i spreman podučavati više od jednog predmeta i u više od jednog razreda. Ne može se ponajprije protiviti tomu da preuzme bilo koji predmet za poduku kojeg je proglašen sposobnim u svjedodžbi sposobnosti za učiteljsku službu.
3. Stvarna raspodjela uvijek ovisi o posebnim sposobnostima učitelja i o uzimanju u obzir pravedne jednakosti u opterećenju svih. Stoga je glavna briga ravnatelja da učiteljski potencijal gimnazije ne bude dovoljan samo u pogledu njihova broja i kvalitete pojedinaca, nego i u pogledu njihove sposobnosti da se uzajamno nadopunjuju sukladno potrebama ustanove, a nastale praznine potrebno je popunjavati uzimajući to u obzir.
4. Učitelje, koji su pokazali najtemeljitiju znanstvenu izobrazbu na ispitu za učiteljsku službu, potrebno je najvećim dijelom njihova rada uporabiti u višoj gimnaziji. Ali u pravilu će učitelji više gimnazije istovremeno biti zaposleni i u nižoj gimnaziji i obratno.

§ 96.

1. Prilikom raspodjele nastavnih predmeta osobito je potrebno u skladu s mogućnostima uvažavati unutarnju povezanost koja postoji među nekim predmetima, primjerice, između materinjeg jezika i jednog klasičnog jezika, stare povijesti i čitanja klasičnih autora, nove povijesti i književnosti itd.
2. Za marljive učitelje u pravilu je poželjno i osvježava duh, ako raspodjela nastavnih predmeta ne ostane nepromijenjena dugi niz godina, nego se mijenja u okviru njihove osposobljenosti.
3. Raspodjela nastavnih predmeta pripada ovlastima i obvezama ravnatelja. Posebni nastavni plan gimnazije, nastao podjelom predmeta i utvrđivanjem nastavnoga gradiva (§112.) te uporabom određenih odobrenih (§ 54., 6 i 7) udžbenika, treba svake godine na kraju školske godine predložiti školskom savjetniku na odobrenje da bi se mogao izvoditi u idućoj školskoj godini.

Razrednik (*Ordinarius*, predstojnik razreda)

§ 97.

1. Za svaki razred ravnatelj određuje jednog njegovog redovitog učitelja za razrednika, u pravilu onoga koji u njemu ima najviše nastavnih sati.
Jedan učitelj može biti razrednik samo jednome razredu. Ima zadatak u znanstvenom i disciplinarnom smislu stvoriti jedinstveno središte za razred povjeren njegovu posebnom nadzoru.
2. Ta zadaća sadrži sljedeće obveze:
 - a) Za kolege, koji zajedno surađuju u istome razredu, on je organ posredovanja za složno zajedničko djelovanje. Stoga on, nužno na početku svakog polugodišta, a kasnije često koliko se pojavi poseban povod za to, potiče rasprave i dogovore o količini zadaća koje će se davati iz pojedinih nastavnih predmeta, da bi se time jednostavno izbjeglo kako preopterećivanje učenika ili gomi-lanje zadaća u istome danu, tako i uspavljujući nedostatak posla kod kuće; zatim o povezivanju nastavnih predmeta koji dopuštaju međusobnu vezu te o ravnomjernoj primjeni discipline. Nadalje, on tijekom nastave od svojih kolega prikuplja informacije o znanstvenom napretku i ćudorednom ponaša-nju svih učenika svojega razreda. To se u najnižim razredima mora događati svaki tjedan, [a] u srednjim i višim svaka dva tjedna.
 - b) Prema učenicima ponajprije razrednik treba zastupati zakon, ali i odgojni autoritet škole. Stoga je njegova dužnost primati ispričnice učenika za izo-stanak s nastave, o kojem saznaje iz razredne knjige (§ 72.), bez daljnjih obavijesti pojedinih učitelja, i uz dostatne razloge davati dopuštenje za pravo izostanka s pojedinih satova, ako to ne premašuje jedan dan (§ 68., 1). – On u sebi sjedinjuje znanje o ćudorednom ponašanju i znanstvenim rezultatima učenika u svim nastavnim predmetima, za što treba koristiti ne samo gore pod a) opisane rasprave s kolegama, nego također nakon proteka polovice svakog polugodišta treba zatražiti da mu se predaju svi pismeni radovi učenika iz

tog razdoblja radi opće revizije, a osobito njihove vanjske urednosti. Stoga treba učenicima izreći one opomene, koje se ne odnose samo na neki posebni nastavni predmet ili na pojedini nastavni sat, i treba biti informiran o kazni koju je izrekao neki drugi učitelj. Roditelje učenika svojeg razreda ili od roditelja imenovane zastupnike u slučaju potrebe treba i bez posebnog poticaja s njihove strane obavijestiti o stanju učenika, ili na takve upite roditelja u svako doba treba dati pismenu i usmenu informaciju. Konačno, u pogledu svjedodžbi treba prema pismenim ocjenama pojedinih kolega u razredu preuzeti uređivanje općenitih rubrika svjedodžbe nakon razgovora sa svojim kolegama (§ 76., 2) i pobrinuti se za njihovu izradu. (Vidi prilog br. XIV.)

Zapošljavanje i otpuštanje učitelja u državnim gimnazijama

§ 98.

1. Redovite učitelje na državnoj gimnaziji, izuzevši vjeroučitelje, o namještanju kojih se zadržava pravo donošenja posebnih odredaba, trajno zapošljava država. Postupanje s njima u disciplinarnom pogledu te uvjeti pod kojima mogu biti otpušteni, utvrđuju se posebnim zakonom.
2. Sporedni i pomoćni učitelji nisu trajno zaposleni.

§ 99.

1. Više se ne održavaju natječajni ispiti za popunjavanje slobodnih radnih mjesta učitelja.
2. Da bi dobili slobodno radno mjesto redovitog učitelja, kandidati svjedodžbama moraju dokazati svoju teorijsku i praktičnu sposobnost za poučavanje. U tu svrhu održavaju se ispiti kandidata za učiteljsku službu na gimnaziji.
3. Odredbe o kvalifikacijama sporednih učitelja uslijedit će kasnije.

§ 100.

Za popunjavanje slobodnog radnog mjesta ravnatelja zemaljsko školsko viće podnosi prijedlog Ministarstvu, nakon što se na način koji mu se činio prikladnim uvjerilo u spremnost ljudi koji su se činili sposobnima, u svakom slučaju također putem raspisivanja natječaja. Prilikom popunjavanja takvih mjesta nije potrebno prevladavajuću važnost pridavati slobodnim nastavnim predmetima, jer radi maloga broja sati koje je ravnatelj obvezan držati nova odgovarajuća raspodjela nastavnih predmeta u pravilu ne bi trebala izazivati nikakve teškoće, ali je potrebno s ozbiljnošću biti svjestan da će stanje gimnazije najviše ovisiti o sposobnosti ravnatelja.

Imenovanje ravnatelja uslijedit će odlukama najvišeg mjesta/previšnjim odlukama.⁵²

⁵² Tako se u to vrijeme uobičajeno nazivala vladareva odluka.

§ 101.

1. Ako se oslobodi mjesto redovitog učitelja, ravnatelj o tome treba obavijestiti školskog savjetnika i istovremeno postaviti obrazloženi zahtjev za koje nastavne predmete i koje razrede u skladu s potrebama gimnazije treba biti prikladan novo-zaposleni učitelj.
2. Zemaljsko školsko vijeće nalaže raspisivanje natječaja za radno mjesto u službenim novinama krunovine i Carstva, tako što istodobno navodi nastavne predmete i razrede zajedno s nastavnim jezikom na kojem se nastava ponajprije treba držati te određuje vremensko razdoblje od 6 tjedana za [utvrđivanje] kompetencije. Vijeće pritom bez važnih razloga ne treba odstupati od zahtjeva ravnatelja u pogledu nastavnih predmeta i razreda.
3. Kandidati trebaju svoje molbe podnijeti neposredno školskom vijeću krunovine u kojoj je slobodno mjesto, ili, ako su već u javnoj službi, posredstvom svojih pretpostavljenih upravnih organa, i trebaju priložiti:
 - a) rodni list,
 - b) maturalnu svjedodžbu,
 - c) svjedodžbu o teorijskoj i praktičnoj sposobnosti za podučavanje,
 - d) svjedodžbe o eventualnom daljnjem korištenju u [tom] nastavnom predmetu nakon jednogodišnjeg probnog rada, izdane od uprave obrazovnih ustanova na kojima su radili ili svjedodžbe o svojem ostalom radu i svom ponašanju počevši od završenog jednogodišnjeg probnog rada pa do vremena ostvarenja kompetencije, ali oboje ipak samo ako to već nije nadomješteno popratnim pismom pretpostavljenog upravnog tijela čijim je posredstvom poslana molba,
 - e) druge priloge, za koje se vjeruje da mogu dokazati njihove znanstvene i pedagoške kvalifikacije i djelatnost.
4. Školsko vijeće molbe i priloge, zajedno s napomenom da li i u kojoj mjeri javno raspisani natječaj eventualno odstupa od zahtjeva ravnatelja o nastavnim predmetima i razredima koje treba dodijeliti, predaje ravnatelju gimnazije, na kojoj treba popuniti [radno] mjesto, radi sastavljanja stručnog mišljenja, koje on treba dati nakon zrelog promišljanja o potrebama gimnazije i na vlastitu odgovornost. Ako to smatra potrebnim, on ima pravo pobliže se raspitati o nekom kandidatu neposredno ili preko školskog vijeća. Stručno mišljenje u pravilu treba sastaviti unutar 8 dana od preuzimanja molbi, a svako odlaganje [njegove dostave] treba prijaviti i opravdati kod školskog vijeća.
5. Na temelju tog stručnog mišljenja zemaljsko školsko vijeće sastavlja svoj prijedlog Ministarstvu koje imenuje učitelja.
6. Kad se na državnoj gimnaziji oslobodi [radno] mjesto, za popunjavanje kojeg neka korporacija, društvo ili pojedinac imaju pravo dati prijedlog (§ 16.), ravnatelj o tome obavještava kako zemaljsko školsko vijeće, tako i tu korporaciju, društvo ili pojedinca, dok drugoj obavijesti istodobno prilaže zahtjev spomenut pod brojem 1. Prijedlog se podnosi ili posredstvom ravnatelja ili neposredno zemaljskom školskom vijeću, ali zemaljsko školsko vijeće svakako treba saslušati ravnateljevo stručno mišljenje o tome.

§ 102.

1. Sporedne učitelje predlaže ravnatelj, a zapošljava ih zemaljsko školsko vijeće. Ako nisu upućeni samo na honorare od učenika (§ 57., 3), oni dobivaju financijsko obeštećenje i uvijek mogu biti otpušteni nakon polugodišnjeg otkaznog roka.
2. Isto vrijedi za pomoćne učitelje, ali oni mogu biti otpušteni čim postane suvišnom izvanredna pomoć za koju su biti potrebni, a nakon polugodišnjeg otkaznog roka u slučaju daljnje potrebe [za takvom pomoći].
3. Otkaz sporednim i pomoćnim učiteljima daje ravnatelj nakon saslušavanja učiteljskog vijeća i uz odobrenje školskog vijeća.

Učitelji gimnazija koje nisu državne gimnazije

§ 103.

1. Nitko ne smije biti zaposlen kao učitelj ili ravnatelj u gimnaziji, koja nije državna gimnazija, ako ne posjeduje sposobnost za rad na istome mjestu u državnoj gimnaziji.
2. Korporacija, društvo ili pojedinac koji posjeduju gimnaziju nisu javnim upravnim organima odgovorni za njezino stanje, nego ravnatelj gimnazije.

§ 104.

1. Zapošljavanje i otpuštanje učitelja ovisi o korporacijama, društvima ili pojedincima koji su vlasnici ustanove.
2. Svako oslobađanje radnog mjesta učitelja potrebno je neodložno javiti zemaljskom školskom vijeću.
3. Za zapošljavanje redovitog učitelja na javnoj gimnaziji potrebna je prethodna suglasnost Ministarstva, a na privatnim gimnazijama zemaljskog školskog vijeća. O zapošljavanju sporednih i pomoćnih učitelja u obje vrste gimnazija potrebno je obavijestiti zemaljsko školsko vijeće.

§ 105.

1. Otpuštenja i opozivi, ako dobrobit škole ne iziskuje drugačije, smiju se provesti samo na kraju polugodišta uz neodložno obavješćavanje zemaljskog školskog vijeća i istovremeno zapošljavanje zamjenika osposobljenog u skladu sa zakonom. Ako je zapošljavanje učitelja ostvareno putem privatnog ugovora, potrebno je prilikom otpuštanja voditi računa o njegovu sadržaju, ukoliko ne proturječi odredbama ovog zakona.
2. Država, odnosno zemaljsko školsko vijeće u svim slučajevima zadržavaju pravo zahtijevati otpuštanje učitelja ili ravnatelja, koji su se pokazali nesposobnima za svoju službu ili su se pokazali nje nedostojnima.

§ 106.

Ako redoviti učitelji javnih gimnazija koje nisu državne prijeđu u državne gimnazije, služba obavljena na javnim gimnazijama računat će im se kao da je obavljena na

državnim gimnazijama. Za uspjeh javnih gimnazija koje nisu državne gimnazije, uvelike je korisno i stoga im se može usrdno preporučiti, da za slučaj prijelaza nekog učitelja iz državne gimnazije k njima priznaju isto temeljno načelo i da ga javno izraze.

§ 107.

1. Nedostaju li gimnaziji potrebni učitelji, oni čija je to ustanova imaju pravo obratiti se za pomoć zemaljskom školskom vijeću, koje će odobriti pomoć u slučaju potrebe i ako je prilike dopuštaju.
2. Ako gimnaziji nužno nedostaje učitelj osposobljen na zakoniti način, Ministarstvo će ga na zahtjev zemaljskog školskog vijeća zaposliti ili na trošak korporacije, društva ili pojedinca vlasnika gimnazije, ili na javni trošak, ili će, tamo gdje je oboje neprovedivo, gimnaziju zatvoriti u cijelosti ili djelomice, zauvijek ili privremeno.

Peti odjeljak

Upravljanje gimnazijom

Neposredno upravljanje

§ 108.

Neposredno upravljanje gimnazijom provodi ravnatelj, kojem pomažu učiteljske konferencije dijelom savjetujući ga, a dijelom donoseći odluke.

Potpuna gimnazija koja se sastoji od više i niže gimnazije, ima samo jednog ravnatelja i svi njezini učitelji čine samo jedan nastavnički kolektiv. Međutim, tamo gdje niža gimnazija postoji samostalno (§ 7.), i ona ima vlastitog ravnatelja.

Ravnatelj

§ 109.

Ravnatelj mora biti jedan od učitelja gimnazije (§ 93.) i prvi je pretpostavljeni cijele škole; treba brinuti za neposredno upravljanje njome i odgovoran je za njezinu cjelokupnu dobrobit u znanstvenom i disciplinarnom pogledu. – U tome se nalaze po-najprije sljedeće obveze:

1. Ravnatelj treba brinuti za provođenje općih školskih zakona i onih posebnih odluka, koje su mu uputile školske vlasti i koje se na njegov nalog trebaju pohraniti u arhivi te je odgovoran za njihovo provođenje. On vodi poslovni zapisnik.
2. Učiteljima je on neposredni pretpostavljeni i dužni su mu poslušnost u svim nalogima koji proizlaze iz općih školskih zakona ili posebnih naredaba te u svim nalogima koje on samostalno donosi u svrhu upravljanja školom i na vlastitu odgovornost.

3. Ravnatelj predsjedava učiteljskim konferencijama i saziva ih redovito ili izvanredno za sva opća pitanja i mjere koje se tiču nastave i odgoja učenika te za sve posebne predmete ovim zakonom dodijeljene učiteljskoj konferenciji, a ona na sjednicama vijeća o tim predmetima i o njima odlučuje većinom glasova (§ 110.).
4. Ako pritom dođe do slučaja da se on suprotstavi većini konferencije, uvjeren da protivno njezinu mišljenju mora odmah provesti ili ukinuti neku mjeru radi dobrobiti škole, tada za to ima ovlasti, ali je istodobno obvezan o tome odmah izvijestiti školskog savjetnika, prilažući utemeljeno obrazloženje većine učiteljske konferencije. Školski savjetnik će tada potvrditi ili ukinuti odluku koju je privremeno donio ravnatelj.
5. Ravnatelj je obvezan biti neprestano točno informiran o trenutnoj situaciji cijele škole u nastavi i disciplini i odgovoran je za njezine nedostatke na takav način da ih sam treba poboljšati ili podnijeti odgovarajuće prijedloge školskom savjetniku. On ima pravo primati učenike [u školu] (§ 59.), otpustiti ih iz nje (§ 89.) i dopustiti im dulji dopust (§ 68., 1).
6. Ravnatelj ima vrhovni nadzor nad zbirkama nastavnih sredstava škole (§ 55.)
7. Treba brinuti za to da poslužitelji gimnazije točno ispunjavaju svoju dužnost.
8. Prema javnosti, osobito prema roditeljima učenika, on je prirodni zastupnik cijele škole. (Vidi prilog br. XV.)

Učiteljske konferencije

§ 110.

1. Ravnatelj saziva konferenciju redovito svaka četiri tjedna u utvrđeno vrijeme izvan vremena za nastavu, a osim toga i izvanredno, onoliko često, koliko on sam pronađe hitni poticaj za to ili to zatraže dva redovita učitelja.
2. Članovi konferencije su svi redoviti i pomoćni učitelji gimnazije, uz isključenje sporednih učitelja. Oni su obvezni nazočiti toj konferenciji, svaku odsutnost jednoga od njih uz njezin uzrok potrebno je napomenuti u zapisniku. Položaj ravnatelja kao predsjedavajućeg konferencije opisan je u § 109.

§ 111.

Nužne teme svake konferencije jesu:

1. Ravnatelj priopćuje naredbe školskih vlasti koje se tiču učiteljskog kolegija, ako njihov sadržaj nije iziskivao neposredno cirkuliranje među pojedinim učiteljima.
2. Postavlja pitanja o stanju nastave i odgoja svakog razreda kako općenito, tako i u pojedinostima, a u tu posljednju svrhu on nakon završetka opće ocjene o svakome razredu pročita imena učenika tog razreda. Svaki učitelj, a osobito oni koji su angažirani u nastavi u dotičnom razredu, treba otvoreno izreći svoje primjedbe o moralnom vladanju i znanstvenom napretku kako cijelog razreda, tako i pojedina. Opomene i kazne cijelom razredu ili pojedinim učenicima, koje se u takvim raspravama pokažu kao opće ili pretežito mišljenje učitelja jednoga razreda, zapi-

sat će se u zapisnik konferencije, a ravnatelj će ih sukladno tomu tijekom jednog od sljedećih radnih dana izreći u dotičnom razredu.

3. Osim toga na svakoj konferenciji prvo ravnatelj, a zatim i svaki učitelj imaju pravo i obvezu potaknuti i uvesti u raspravu predmete, koji se tiču dobrobiti škole ili pojedinih učenika.

§ 112.

Na konferenciji se nužno mora raspravljati o sljedećem, a da to ne trebaju biti redovite teme svake konferencije:

1. Svako pitanje o nastavnom planu gimnazije, bilo o izvođenju i posebnim odmravanjima nastavnih predmeta i tome slično unutar granica propisanih nastavnim planom ili o zahtjevima školskome savjetniku za izmjenama i modifikacijama nastavnog plana. U tim je slučajevima svejedno je li poticaj za [raspravu o] tim predmetima dao ravnatelj ili neki drugi učitelj.
2. Opće ocjene u svjedodžbama (§§ 73.-76.), poredak [učenika] (§ 77.), promicanje, isključivanje nekog učenika [iz škole] (§ 71., 6) te ono što je inače u zakonima i propisima izrijekom navedeno kao predmet konferencije [učitelja].
3. Na kraju svake školske godine konferencija se mora baviti završnim izvješćem o stanju nastave i disciplini u gimnaziji tijekom protekle godine, koje treba dostaviti školskome savjetniku. U tom izvješću izričito treba odgovoriti na pitanje žele li se promjene u posebnom nastavnom planu i koje se [promjene] predlažu. Tom završnom izvješću ravnatelj treba kao svoj prilog pridodati one napomene i zahtjeve u pogledu pojedinih učitelja, koje smatra nužnima u interesu škole i učitelja.

§ 113.

1. Na tu konferenciju, kao i na onu, na kojoj se raspravlja o polugodišnjim ili godišnjim svjedodžbama, poretku učenika i premještanjima, treba pozvati i sve sporedne učitelje.
2. Pomoćni i sporedni učitelji imaju pravo glasa samo u slučajevima kad se radi posebno o njihovu nastavnom predmetu ili o njihovim učenicima. U ostalim slučajevima, kad su nazočni, imaju pravo raspravljati, ali ne i glasovati.
3. Ravnatelj kao nastavnik pri svakom glasovanju ima jedan glas, a kad nastupi jednaki broj glasova, mišljenje kojem se on priključio ima prednost.

§ 114.

O raspravama na svakoj konferenciji učitelja jedan učitelj vodi zapisnik i svi članovi ga potpisuju. Ravnatelj treba svaki zapisnik odmah nakon toga u izvorniku poslati školskome savjetniku radi rješavanja. Zapisnici svake školske godine označavaju se tekućim brojevima.

Gimnazijski spisi

§ 115.

U svakoj gimnaziji potrebno je voditi sljedeće spise:

1. poslovni zapisnik;
2. povijest gimnazije koja sadrži promjene u nastavnom osoblju i druge događaje koje je važno spomenuti i koji karakteriziraju stanje i djelotvornost ustanove;
3. knjigu propisa;
4. zapisnike sa sjednica učiteljskog vijeća (§ 114.), složene prema godištim;
5. glavni imenik za svaki razred, koji sadrži učenike tog razreda poredane po abecedi, potpune osobne podatke svakoga od njih uz napomenu plaća li školarinu, je li od nje oslobođen, ili dobiva stipendiju i koju [te] napokon potpunu svjedodžbu za svako od oba polugodišta. Na kraju [školske] godine trebaju ga potpisati svi učitelji tog razreda (Vidi prilog br. XVI.);
6. razrednu knjigu za svaki razred (§ 72.);
7. potpune inventarne popise postojećih nastavnih sredstava, koje treba neprestano dopunjavati.

Svi učitelji imaju pravo uvida u spise pod brojem 2 do 7.

§ 116.

Dosadašnji tiskani razredni listovi ubuduće trebaju biti izvan uporabe. Radi toga treba težiti tomu da svaka gimnazija na kraju školske godine objavi program, svakako u obliku poziva za javni ispit, u kojem će publici predstaviti stanje i djelovanje škole, kakvo je bilo u protekloj školskoj godini. On bi sukladno svrsi trebao sadržavati:

1. jednu znanstvenu ili pedagošku raspravu jednoga od učitelja;
2. nastavni plan protekle godine;
3. statističke podatke o školi;
4. važnije propise za gimnaziju, proglašene od upravnih tijela;
5. značajnije promjene propisa;
6. povećanje nastavnih sredstava uz naznaku izvora iz kojeg su pritekla.

Takvi programi mogu izaći samo u ime ravnatelja koji je za njih odgovoran i ne bez rasprave spomenute pod brojem 1.

Gradsko ili općinsko izaslanstvo

§ 117.

Za svaku javnu gimnaziju u mjestu u kojem se nalazi postoji tročlano izaslanstvo koje, u pravilu, na određeno vrijeme iz svoje sredine biraju zastupnici općine i to pod imenom: općinsko gimnazijsko izaslanstvo, ili, ako je mjesto [u kojem se nalazi gimnazija] grad: gradsko gimnazijsko izaslanstvo. Tamo gdje u jednoj općini postoji više gimnazija, potrebno je ili za svaku od njih izabrati vlastito [izaslanstvo] ili za više njih zajedničko izaslanstvo.

§ 118.

Svrha je tog izaslanstva organizirati interakciju i skladno djelovanje škole i života.

Na taj način se prije svega treba:

1. upoznati ravnatelja sa željama općine u odnosu na gimnaziju i nastavnički kolektiv te
2. upoznati općinu s potrebama škole i tako u njoj probuditi povećanu želju za sudjelovanjem u uspjehu ustanove te ostvariti snažno podupiranje gimnazije;
3. omogućiti očuvanje stroge discipline u školi i plodnu suradnju škole s kućnim odgojem.

§ 119.

1. U tu svrhu izaslanstvo i svaki njegov član imaju pravo u svako doba ići na nastavne satove da bi neprestano bili detaljno informirani o stanju gimnazije. Članovi izaslanstva prigodom takvih posjeta trebaju se striktno ponašati kao pasivni promatrači i najpažljivije izbjegavati svako ometanje nastave.
2. Izaslanstvo će se s vremena na vrijeme sastati s nastavničkim kolektivom radi razmjene uzajamnih želja i dogovora oko zajedničkog djelovanja, ako je potrebno.
3. Za te sastanke nastavnički kolektiv iz svoje sredine svake godine bira dvije osobe koje će ravnatelju pružati potporu.
4. Ako se ne smatra svrsishodnim ugovoriti redovite sastanke, svaka strana može, koliko god često smatrala korisnim, pozvati drugu [stranu] na sastanak i prethodno se s njom dogovoriti o vremenu i mjestu.
5. O takvim sastancima može se voditi dvostruki zapisnik, koji će nazočni potpisati i svakoj od obje strane bit će prepušten jedan primjerak. Ravnatelj takve zapisnike, jednako kao i one sa sjednica učiteljskog vijeća, odmah šalje na uvid zemaljskom školskom vijeću.

§ 120.

Općinsko ili gradsko gimnazijsko izaslanstvo ne čini nadzorno tijelo gimnazije. Ono ima pravo izreći mišljenja i želje, ali ne i davati naputke ili naredbe. Ali zato ima pravo svoje želje i prijedloge te svoja opažanja o gimnaziji u cijelosti kao i o pojedinim učiteljima u svako doba neposredno predložiti zemaljskom školskom vijeću.

§ 121.

U završnome izvješću, koje se [zemaljskom školskom vijeću] treba poslati na kraju svake školske godine (§ 112., 3), ravnatelj i nastavnički kolektiv trebaju se očitovati i o svome odnosu prema tom kolegiju,⁵³ o načinu suradnje i o njezinim plodovima.

⁵³ Tj. općinskom ili gradskom gimnazijskom izaslanstvu.

Posredno upravljanje

§ 122.

1. Posredno upravljanje gimnazijom u rukama je zemaljskog školskog vijeća. Ono će preko svojih članova, određenih za gimnazijsko školstvo, ili preko nadzornika koje je imenovalo, nadgledati pojedine gimnazije u vrijeme održavanja maturalnih ispita, ali i u drugo vrijeme, kad god mu se čini potrebnim. Ono na kraju svake školske godine sastavlja glavno izvješće Ministarstvu o stanju javnih i privatnih gimnazija koje su mu povjerene na upravljanje, a kojemu prilaže i završna izvješća pojedinih gimnazija (§ 112., 3).
2. Vrhovno upravljanje vodi Ministarstvo nastave, koje će s vremena na vrijeme uz pomoć ministarskog povjerenika ispitati stanje gimnazija. Ono svake godine Nj. Veličanstvu predaje izvješće o stanju svih gimnazija u Carstvu i brine za njegovo objavljivanje.

S njemačkog prevela Vlasta Švoger